

BYLAE 1

**VOORBEELD VAN VRAELYS WAT UITGESTUUR IS
OM BIOGRAFIESE DATA TE BEKOM**

Beste Kollega

INSAKE: INLIGTING VROUEPREDIKANTE, -PROPONENTE EN -STUDENTE

Ek is tans besig met navorsing vir die Algemene Sinode se lessenaar vir Geslag en Diversiteit, oor die posisie van vroue-proponente en –predikante. Ons wil vasstel hoe dit met ons vroue gaan, watter probleme hulle moontlik ondervind, hoe die moderatuur probleme kan help aanspreek en saam met wie ons 'n pad van heling kan stap waar nodig. Dit gaan ook darem nie net oor probleme nie – daar is ook sekerlik verhale van hoop. Hierdie verhale moet ook gehoor en gedeel word.

Verder wil ons agterkom wat die spesialiteitsvelde onder ons vroue is, sodat ons van jou kundigheid kan gebruik maak, waar nodig. Ons het meer vroue-stemme nodig in breër kerklike verband en wil vroue bemaagtig in geestelike en kerklike leierskap.

Ek sal bly wees as jy jou inligting volgens die onderstaande vrae vir my kan stuur (reply hierdie e-pos na ebuchner@luxmundi.org.za). Dit is belangrik dat jy dit so volledig as moontlik sal invul - jou spesialiteitsterrein in nagraadse studies en jou huidige werk is veral van belang.

Indien jy enige navrae het, kan jy my gerus skakel by 082 821 6889.

Ek wil ook net meld dat ek hierdie data vir my doktorsale navorsing sal gebruik, maar voordat enige persoonlike verhaal gebruik word, sal ek jou persoonlik skakel om toestemming te vra.

Ek hoop dat ons deur die deel van ons eie verhale die reis vir ander vroue in die kerk makliker kan maak en dat jou eie verhaal in die proses vir jou nuwe betekenis sal kry. Waarmee jy ook al besig is, mag jy werklik geseënd wees in jou koninkrykswerk.

Vriendelike groete!

Elsje Büchner

Titel: (prof., dr., ds., prop.):	
Van:	
Nooiensvan:	
Voorletters:	
Noemnaam:	
Sinodale gebied indien in gemeente:	
Wag jy nog op 'n beroep? (Ja/Nee)	
Selfoonnommer:	
Telefoon werk:	
Telefoon huis:	
Faksnommer:	
E-posadres:	
Jaar gelegitimeer:	
Jaar bevestig:	
Klasgrootte:	
Aantal vrouens in jou klas:	
Kan jy hulle name onthou? Enige kontaknommers sal ook handig wees:	
Kwalifikasies:	
Verdere studie na teologiese grade verwerf? Indien wel, noem:	
Vakgebied waarin gespesialiseer het:	
Onderwerp van M- of D-grade:	
Indien jy nie in 'n gemeente werksaam is nie, wat doen jy tans?	
Is jy nog in die bediening? Indien nie - hoekom nie?	

Is jy nog in die NG Kerk? Indien nie - hoekom nie?	
Vorige gemeente:	
Huidige gemeente:	
Is jy in 'n voltydse pos (ja/nee)?	
Deeltydse pos (ja/nee)?	
Tentmaker (ja/nee)?	
Kapelaanspos (ja/nee)?	
Pastorale hulp (ja/nee)?	
Hoe lank het dit geneem voordat jy beroep is?	
Aard van jou huidige pos (Byvoorbeeld: jeugwerk, kinderwerk, pastoraat, gewone predikant ens.)?	
Is jy bereid om jou storie met my te deel / verdere onderhoud (ja/nee)?	
Is daar iets waarmee die Algemene Sinode / Moderatuur behulpsaam kan wees?	
Watter frustrasies ervaar jy tans?	
Enige ander opmerkings?	

BYLAE 2

**TOESTEMMING – GEBRUIK VAN INLIGTING UIT
ONDERHOUDE VIR NAVORSINGSDOELEINDES**

Hiermee gee ek, (volle name en van)

(ID-nommer:) dat **Elsje Büchner** (ID: 671215 0158 081) die inligting

wat bekom is uit persoonlike onderhoude en korrespondensie vir navorsingsdoeleindes vir

die graad DD (Doctor Divinitatus) aan die Universiteit van Pretoria kan gebruik. Die

volgende beginsels geld tydens die navorsing:

1. Die persoon met wie 'n onderhoud gevoer word, word as medenavorser beskou.
2. Die verhale van medenavorsers sal anoniem weergegee word. Aan die begin van die proefskrif sal breë beskrywings van elke medenavorser gegee word. Data soos Universiteite, Gemeentename en Sinodale streke sal vermy word. Omdat die aantal vrouepredikante so klein is, bestaan die moontlikheid egter dat persone uit die breë beskrywings erken mag word.
3. Die medenavorser sal deur die loop van die navorsing geken word in interpretasies wat gemaak word.
4. Voordat enige artikels vir akademiese- of populêre doeleindes gepubliseer word met van die verhale daarin, sal die betrokke medenavorsers eers gekontak word vir verdere toestemmingsgebruik.
5. Alle bandopnames en geskrewe terugvoer sal na afloop van die finale eksaminering van die proefskrif vernietig word.

Handtekening:

Geteken te op hierdie dag van

..... 2006/7.

BYLAE 3

BESKIKBARE TOESPRAKE WAT TYDENS “MOEDER KERK EN HAAR DOGTERS” GELEWER IS

Die volgende is die aantekeninge wat deur van die sprekers self verskaf is of deur myself afgeneem is, daarom is van die toesprake slegs kriptiese aantekeninge. Ek het besluit om die toesprake as bylaes in te sit omdat ek die enigste een is wat kopieë oor alles besit. Die konferensie het 'n belangrike rol gespeel om die saak van vroueproponente en –predikante onder die aandag van die kerk te bring. Verder het vroue tydens hierdie konferensie vir die eerste keer self aan die woord gekom en hulle eie verhale hier vertel. Die toesprake word ongeredigeer weergegee. Aan die einde word die voorstelle wat vanuit die konferensie gemaak is ook gelys.

1. MOTIVERING VIR DIE KONFERENSIE (1)

Spreker: **Dr. Miks Smuts**

My opdrag is om in 'n paar minute 'n motivering te gee vir die ASK se besluit om hierdie kongres te belê.

In 1982 het die Algemene Sinode die vrou tot die diakenamp toegelaat.

Ek onthou nog goed 'n debat by die Sinode van 1986 oor die vraag of die vrou nie ook tot die ander besondere ampte toegelaat moet word nie. 'n Lid wat teen die gedagte was, het geredeneer dat dit reeds 'n fout was om die vrou tot die diakenamp toe te laat. Nou dat dit wel gedoen is, gaan die kerk moeilik nee kan sê vir die ander twee ampte, want, het hy gesê, “as jy ‘a’ gesê het, moet jy ook ‘b’ en ‘c’ sê!”

In 1990 hét die Algemene Sinode toe ook “b” en “c” gesê.

Nou, tien jaar later, is die vraag tweeledig:

- Waar staan ons vandag ten opsigte van die deurvoering van die sinode se besluite?
- Moet die kerk ook nog in die verband “d”, “e” en “f” sê? Indien wel, wat is dit.

Hieroor sou die ASK graag van die kongres leiding wil kry.

In 'n saak soos hierdie is dit belangrik om te onderskei tussen *die formele besluitneming* van die sinode en *die toepassing daarvan in praktyk*. Besluite soos die oor die vrou in die amp skep die ruimte waarbinne gemeentes op nuwe bane kan beweeg. Dit beteken egter nie dat dit onmiddellik in die praktyk gebeur nie. Die kultuur binne die kerk mag vir sulke nuwe besluite ryp wees, en dan volg die praktyk heel vinnig op die beleidsbesluit. Is die kultuur egter nie daarvoor ryp nie, is daar 'n traagheid en soms selfs weerstand teen die toepassing daarvan.

'n Goeie voorbeeld daarvan dat die besluitneming soms vinniger beweeg as die kultuur in die kerk, het ons in die aanvaarding van "Kerk en Samelewing" in 1986. Alhoewel daar diegene was wat opgewonde was oor die besluite, het dit as 'n skok vir 'n groot deel van die lidmate gekom. Terwyl die wat opgewonde was, graag wou beweeg, het hulle in die praktyk gestuit teen talle wat dit teëgestaan het en hulle voorberei het om die besluit in 1990 ongedaan te probeer maak ...

Die aanvaarding van 'n nuwe beleid deur die sinode beteken dus nie altyd dat dit dadelik met entoesiasme in die praktyk toegepas sal word nie.

Daar is ook gevalle waar die kultuur die formele besluitneming van die kerk vooruit loop. 'n Goeie voorbeeld daarvan is die wyse waarop die nagmaalskelkies in ons kerk aanvaar is. 'n Sinode het nooit daaroor besluit nie. Een gemeente, Johannesburg (Irene) het dit begin doen, en ander het die voorbeeld gevolg. Dieselfde het gebeur met die invoer van pinksterbidure en met die wegdoen met die hoed vir vroue, ens. Vandag is dieselfde in 'n groot mate besig om te gebeur in die praktyk rondom die kerklied.

Mense wat 'n nuwe beleid van die sinode steun, beleef die stadige vordering wat deur die trae kerkkultuur veroorsaak word as 'n frustrasie.

Ander kere beleef die kerkvolk die traagheid van die sinode om beleid te verander as 'n frustrasie, begin dan op hulle eie beweeg en maak sinodebesluite dikwels irrelevant - soos tans met die kerklied die gevaar is.

As ons by hierdie kongres kyk na die stand van sake ten opsigte van die vrou in die amp, moet ons onderskei tussen die rol en waarde van sinodebesluite en die praktyk van die kultuur in die kerk.

Ten opsigte van sinodebesluite, moet ons vra of die nodige beleidsbesluite wel geneem is? Moet hulle verbeter of verstel word? Watter nuwe besluite moet nog geneem word?

Ten opsigte van die kultuur en praktyk moet gevra word of die praktyk wel dui op 'n aanvaarding en toepassing van die sinode se beleid in die verband? In watter mate was daar vordering? Wat moet

nog gebeur? Wat verhinder dat vinniger gevorder word? Watter rol kan die ASK en die Algemene Sinode speel om die vordering in die verband só te beïnvloed dat dit beter sal gaan?

Die ASK het die kongres belê omdat die saak vir hom erns is.

Ons sien met verwagting daarna uit dat u vir ons sal sê wat die “d”, “e” en “f” is wat nog gesê moet word.

2. MOTIVERING VIR DIE KONFERENSIE (2)

Spreker: Ds. Elsje Büchner

My intense betrokkenheid by die reëlings van hierdie konferensie het ’n paar gewaarwordinge aan die lig gebring.

Daar is by ’n groep vroue besondere verwagtinge oor die uitkoms van hierdie konferensie – dat alles ewe skielik hierna drasties sal verander.

Dan is daar die ietwat siniese (of is dit realistiese?) siening dat ons net gaan praat en dat daar niks van gaan kom nie. Wat gaan dit help. Dit is ook dan blykbaar die rede vir heelwat vroue se afwesigheid.

’n Verdere groep kerklikes is skoon “boos” – “waarmee is julle nou besig!?” En dit word afgemaak as ’n erg feministiese veldtog en die persone klap soos skulpe toe.

’n Ander groep het self hulle monde vol oor die sprekers – ons het sommer vooraf besluit wie in ons kraal praat al dan nie.

Vir ander is daar geen probleem nie. Hulle is gelukkig en verstaan nie die ongelukkigheid of doel van die konferensie nie.

Daar was ’n groot bereidwilligheid by die ASK om die debat op die tafel te plaas.

Die afgelope paar jaar het daar ’n opwindende kerklike debat ontwikkel oor verskeie kerklike sake. Al die strydvrage waaroor ons in die kerkgeskiedenis geleer het, het nou ewe skielik weer op die tafel geland saam met nog baie meer: die gesag van die Bybel, Jesus Christus se Middelaarskap, opstanding, morele waardes ens. Mense begin debatteer & voorraad opneem. Ander is weer erg verward en verontwaardig. Omdat ons nie eintlik gewoond is aan sulke “na aan die hart-debatte” nie, is ons geneig om mense te etiketteer en persepsies oor mekaar op te bou.

As mens begin swot het jy sterre in jou oë en droom jy groot drome oor die bediening. Die werklikheid is dikwels vir mense 'n ander storie – 'n ontugtering. Die kerk is nie altyd soos ons gedink het nie.

Vier vroue het reeds die bediening verlaat – waarvan een my verlede Sondag geskakel het – seer, ontugter, kwaad. Kan ons dit so los?

Dit is nou 10 jaar nadat die Algemene Sinode van 1990 die groen lig gegee het. Twee geslagte het nou al klaar gemaak (ouderdomsgaping van ±10-12 jaar). Dit is buiten die ouer groep vroue wat heelwat vroeër teologie studeer het en nooit in die bediening gestaan het nie. Die groep vroue wat gedurende die eerste twee jaar van gelegitimeer is, blyk die swaarste te kry, kry moeiliker beroepe, is nou heelwat ouer – kry moeiliker werk.

Hierdie tendens is nie eie aan Suid-Afrika nie. In Amerika sukkel vrouens ook om in die strukture opgeneem te word. Bv. die Baptiste Kerk in Amerika wat as't ware twee saamtrekke gehou het waarvan die een groep sterk gekant is teen die toelating van die vrou tot die amp (*Time* 26 Junie 2000).

Verder het daar so onlangs as 7 September weer stemme vanuit die NGK opgegaan téén die vrou in die amp van predikant (Beeld, bl. 9, 2000-09-07 – NGK Brakpan-Suid).

Ons Gereformeerde susters mag dit nog nie eers amptelik op die preekstoel waag nie.

Twee aanhalings in die tye van verandering wat ons beleef, het 'n diep indruk op my gemaak – in my eie poging om die vrae van die dag te hanteer.

'n Dosent het eendag uit 1 Korintiërs 3 gepreek met die tema: "Die kerk is van God, maar word beset deur dwase mense."

'n Kollega (Gereformeerd vanuit hart en niere) wys my altyd kalm daarop dat ons nou die gebroke werklikheid beleef as ek my so opwerk oor wat mense in die kerk aanvang.

Met dit alles in gedagte – hoe bring ek dit by hierdie naweek se konferensie uit?

Ons drome word soms in die modder vertrap.

Ons kom agter die kerk is nie volmaak nie.

Ons kom agter die samelewing het 'n groter openheid jeens vroue met regstellende stappe & ons wonder waar pas die kerk hierin?

In die verlede was daar al twee byeenkomste van vroulike teoloë – Kaapstad & Pretoria. Tydens hierdie byeenkomste is daar veral klem gelê op die slegte ervarings en die stimulering van 'n

feministiese teologie asook 'n bewusmaking van die manlik oorheersende terme in die kerk. Dit het gemengde reaksie uitgelok.

Hierdie konferensie is nie 'n akademiese debat en gaan nie noodwendig op teologiese sake in "zoom" nie (teologiese sake in die sin van die vroulike beeld van God ens, verhale oor vroue in die Bybel ens.).

Die praktyk (wat regtig aangaan & wat verwag word) gaan as vertrekpunt op die tafel geplaas word met die gedagte dat ons dit Bybels sal oorweeg en evalueer en met voorstelle vorendag sal kom ten einde die situasie te hanteer. (Dit mag dalk baie pragmaties klink, maar ons gaan soos die verspieders van ouds eers die situasie ondersoek – dalk meer strategies).

Ons wil hê dat ons met mekaar sal begin praat oor wat ons ervaar, oor ons eie sieninge.

Dat ons die persepsies wat ons dikwels oor mekaar het (reg of verkeerd) vir 'n oomblik sal agterlaat en werklik na mekaar sal luister.

Na mekaar se vrese aan beide kante sal luister. Geduldig sal wees met mekaar.

Bereid sal wees om bymekaar te leer. In die kerk gaan dit tog oor oortuigings.

Dat ons nie mense teen mekaar sal afspeel nie.

Hoekom lê ek so sterk klem hierop – ons kan dit nie bekostig om bymekaar verby te praat nie. Ons moet leer om met mekaar te praat. Ek wil pleit vir 'n goeie gesindheid en gesonde debat.

Die kerk kan nie hierdie debat ontduik nie – gesien in die lig van die veranderinge in die samelewing – het die kerk 'n profetiese stem (dui ons rigting aan vanuit die Woord) of tree ons bloot reaktief op?

3. MOEDER KERK EN HAAR DOGTERS: GEBOORTE EN OPGROEI (1)

Spreker: **Prof. Christina Landman**

Geen aantekeninge beskikbaar nie

4. MOEDER KERK EN HAAR DOGTERS: GEBOORTE EN OPGROEI (2)

Spreker: Prof. Piet Strauss

1. Oorsig van die geskiedenis van die vrou in die kerk, vrou in die amp.
2. NGK en vrou in kerk en amp
3. Stellings wat met geskiedenis (“geboorte en groei”) van moeder met haar dogters verband hou.

Stellings

1. Die posisie van die vrou in die kerk as gesprekspunt is gee nuwe saak nie. Dit is eintlik so oud soos die Christelike kerk self. Huidige debat is moontlik meer intens as gevolg van die fokus wat daar tans wat op vroue- en kinderregte geplaas word. Die klimaat waarin dit plaasvind word verder beïnvloed deur die menseregtekultuur van ons tyd. In hierdie kultuur is gelykheid = geregtigheid.
2. Die Christengelowige kan/wil hierdie debat nie net sosiologies = die huidige posisie van die vrou in terme van die wette van die land (grondwet, veral hoofstuk 3 as Handves vir Menseregte) of die breë geldende samelewingsopvatting benader nie. Ons uitgangspunt moet wees die breë kontoere van die Bybel waarin ons soek na konstantes wat ons optrede in elke tyd moet bepaal. Vanuit hierdie uitgangspunt speel die huidige posisie van die vrou in die samelewing ook ’n rol. Ons moet daarmee rekening hou sonder om daarvan ons uitgangspunt te maak.
3. Die NGK het ’n lang geskiedenis waarin vroue ’n deurslaggewende rol gespeel het. Sonder die talle bydraes, aksies en opofferings van vroue sou ons ten opsigte van die allesomvattende benadering in die sending, barmhartigheid en gemeentebou nie kon doen wat gedoen is nie. Vir baie mense in Afrika was hierdie vroulike kant van die werk van die NGK die blywende gesig wat hulle van hierdie kerk oorgehou het. Hierdie bydraes het boonop een ding duidelik geïllustreer: die besondere ampte is nie ’n absolute voorwaarde vir vroue om in diens van kerk en koninkryk te tree nie.
4. Ten opsigte van die rol van die vrou in die kerk het die NGK, soos ander gereformeerde kerke, aan twee konstantes probeer vashou: Bybelse norme en die sogenaamde skeppingsmatige aard van die vrou. Soos met baie ander sake, is hier ook foute gemaak, het insigte gegroei en is daar ruimte vir verbetering/reformasie.

5. Die feit dat die NGK die vrou eers in 1982 tot die amp van diaken en in 1990 tot die ampte van predikant en ouderling toegelaat het, kan toegeskryf word aan 'n paar hoofredes. Die eerste een is die erns wat daar was om die Bybel op hierdie punt reg te verstaan. Die tweede was haar deelwees aan die breë gemeenskap van gereformeerde kerke wêreldwyd by wie daar in die algemeen groot huiwering in die toelating van die vrou tot hierdie ampte was – en by baie nog steeds is. In hierdie verband was daar ook kontinuïteit met die geskiedenis van die kerk wêreldwyd. Die derde is dat sy in haar eksegeese van die Woord op hierdie punt deur twee hindernisse moes breek voordat sy aan die vrou in hierdie opsig haar regmatige plek in die kerk kon laat inneem: 'n neiging tot 'n fundamentalistiese Skrifgebruik waarin by gedeeltes soos 1 Kor 11 en 14 en 1 Tim 2 nie tussen beginsel en toepassing in die eie tyd onderskei is nie, en die wanopvatting dat die leiersrol wat die Bybel aan die man in die huwelik gee haar in alles en oral aan hom ondergeskik maak. Daarmee is 'n bepaalde gestaltegewing in die geskiedenis van die plek wat die vrou as vroulike mens in die samelewing inneem, tot 'n ewigdurende beginsel verhef. Vroulikheid – hoe ironies – is met stilsweye in die erediens geassosieer en die raadsale van die regering van die kerk belet. En, waar Christus by die man die enigste Hoof van die kerk is, was dit in die geval van die vrou Christus én die man! Onbedoeld – so glo ek was dit die geval by baie van ons mans en die baie vroue wat hulle hierdie situasie laat welgeval het – het die ampte so 'n soort laaste vesting vir manlike beheer geword. Want die Bybelse norm vir die kerk is die Woord en haar taak die uitdra van die Woord, sodat die mens – manlik of vroulik – wat hiervoor toegerus word (hiervoor charismata ontvang), gehoorsaam moet wees en toegelaat moet word om dit te kan wees.
6. Die Bybelse uitgangspunt is dat God die mens man en vrou gemaak het. Menswees is sonder manlikheid is onaf en sonder vroulikheid onvolledig. God het hulle gemaak om mekaar aan te vul as Sy verteenwoordigers op aarde, nie om met mekaar te kompeteer of mekaar hulle volledige menswees te ontsê nie. Jy kan mens wees op 'n vroulike manier en op 'n manlike manier. Vroulikheid is nie minderwaardig nie en manlikheid nie noodwendig redelik en daarom meerderwaardig nie. Blonde vroue is natuurlik nie 'n las vir die gemeenskap nie en lompe mans nie verfoeilik nie. Wat die inhoud van manlikheid en vroulikheid in 'n bepaalde gemeenskap is, word tot op groot hoogte ook kultureel bepaal. Daar is ook meer as een manier van vrouwees en manwees.
7. Die plasing van die kwessie van die vrou in die besondere ampte op die agenda van die Algemene Sinode van 1966 was deur Sinode van Midde-Afrika, op daardie stadium

bestaande net uit mans. Hierdie studie begin, interessant genoeg, in die tyd van die hoogbloeï van apartheid waar moderne menseregte nie 'n gewilde tema was nie. Die druk agter hierdie studie kom op die oog af nie van sterk druk deur vroue self nie. Op daardie stadium was dit 'n onverhitte tema wat behoorlike Skrifeksegese net kon bevorder het.

8. Dit is onteenseglik so dat die toelating van die vrou tot die besondere ampte – soos by die NGK in 1990 – 'n nuwe situasie geskep het waarin oorgangsmatreëls nodig was. As ek luister na die twyfel by sommige, soos geuiter in die wandelgange, oor die wenslikheid en geskiktheid van vroue as predikant of as ouderling, wil dit voorkom asof die oorgangstyd nog nie heeltemal oor is nie. Die blote feit van hierdie kongres bevestig dit. Op die oog af wil dit ook voorkom asof daar by sommige kerkrade nog blantante vooroordeel sit teen die vrou in die amp van die predikant. Soveel so dat hulle by voorbaat enige vrou vir enige pos ongeskik ag. Hierdie vooroordeel skemer soms ook deur in korrespondensie en gesprek met vrouekandidate.
9. Nie alle vroue is geskik vir alle poste vir predikante wat daar in die kerk bestaan nie. Nie alle mans ook nie. Haar vroulikheid is deel van haar toerusting vir die bediening: in sommige gevalle 'n bate en in die algemeen verrykend in die kerklike lewe. Die kerk bestaan uit gelowige mense, vroulik en manlik. Ons het die vroulike vat in die ampte ook nodig. Vir meer menslikheid of die afronding van gereformeerde as gerig op die volle mens, man en vrou en met alle persoonlikheidsipes. Ook in kerkvergaderings.
10. Die mans in die kerk moet die vroulike dominees nie krities afwagend en op 'n afstand nie, maar ondersteunend en pastoraal begeleidend help tuismaak om so hulle eie stempel op die bediening af te druk.
11. Bewaar ons in 'n oorgangstyd egter van regstellende aksie. Dit is vir beide geslagte krenkend en dui boonop op 'n gewaande minderwaardigheid van die vrou. God wil in die kerk net een regstelling hê: dat ons almal in lyn sal kom met die Woord. In die kerk gaan dit op die ou end primêr om die vraag of jy gelowige mens is (Gal 3:28). En in kerkvergaderinge gaan dit nie om die mans wat verteenwoordig moet wees of die vroue of dogters of wat ookal nie, maar om mense wat as geroepenes God by die mense verteenwoordig.
12. Vrouedominees moet primêr op grond hulle vermoë om die Woord te bedien, beoordeel word. Hulle vroulikheid is deel van hulle toerusting vir sekere soorte predikantswerk.

13. Om vroulike dominees gedurig deur grappies of opmerkings daaraan te herinner dat hulle vroulik en anders is, is abnormaal en kan daarom op die duur as diskriminasie en 'n gebrek aan aanvaarding ervaar word.

5. MOEDER KERK EN HAAR DOGTERS: WAT SÊ DIE WETGEWING VIR ONS?

Spreker: **Dr. Elize Delport** (Kommissie vir Geslagsgelykheid)

Ons leef in 2 verskillende wêreldes - water haal, weerlig (ander realiteit)

Mag wat vrouens het om verandering teweeg te bring.

Vrouens 54% van die bevolking

Groot verandering die afgelope tyd op sosio-ekonomiese & regsgebied

Tweedeklas burgers voor 1994

Wetgewing het teen vrouens gediskrimineer

Maatskappywet - man se skriftelike toestemming nodig

Verhaal van prokureur - eerste toelating

Daar is in die kerk rolmodelle

Beleid

- ±1940: VN begin besluite neem
- Vroue moet begin om bemaagtig te word
- Vandag: word klem gelê op vrouens se belang by besluitneming & beleid

KODESA

- Vrouens begin belange terugeis
- Woman's National Coalition
- Vrouens is gekonsulteer oor wat hulle in die Grondwet wil hê
- Dit het gerealiseer: grondwet weerspieël dit
- Menseregtehandves: gelykheid & geen diskriminasie

- Geslagsgelykheid: geen diskriminasie op grond van huwelikstatus, geslag
- Verskil tussen “sex” en “gender”
- Ander wetgewing soos wet op gelyke indiensneming & die bevordering van gelykheid
- Wet sê daar moet ook beleid wees om gelykheid te bevorder
- Wys op inhoud van Beijingdokument

Wetgewing stel raamwerk, maar mense moet dit begin glo & eienaarskap neem

Leierskap is nodig

Statistieke in kerk weerspieël nie goeie prentjie

Vrouens in leierskapsposisies

- Agente vir verandering
- Vrouens is meelewend (versorgend)
- Vrouens se leierskapstyl is anders (konsulter)
- Vrouens is gewoon aan dubbelrolle
- Vrouens is prakties
- 'n Moeder gryp die skerp kant van die mes - moet dus die moeilike kwessies aanspreek

Maar hoekom gebeur dit nie in die kerk nie?

- Stereotipering
- Daar is nie genoeg beleidmakende vrouens nie (sinodale)

VRAE VIR GESPREK

- * Watter hekkies ervaar julle & hoe kan dit voorkom word
- * Debat moet aan die gang kom
- * Moet dit ook vir vrouens vra: watter probleme hulle met vrouens het

Kyk bv na gesinsgeweld - veral in Afrikaanse gemeenskappe is die stilte nog nie gebreek nie

Vigs word ook verswyg

Kerk & vrou in die kerk kan help om verskil in land te maak soos om armoede aan te spreek

Voorstelle:

Wat doen die Kommissie vir Geslagsgelykheid - hoofstuk 9 (waghande om toe te sien dat die staat sy beloftes nakom)

Beleid in praktyk monitor, ouditgroep oor wetgewing, opvoedkundige programme, kyk na implimentering na internasionale konvensies, luister na geslagsverwante klagtes.

Kommissie wil eers praat en het tande

Kommissie sal graag met die kerk in gesprek wil tree

- * Universiteitsvlak - wat gaan in kurrikulums aan?
- * Vrouens moet op alle besluitnemingstrukture verteenwoordig wees

Vrouens se potensiaal moet benut word

6. DIE VERANDERINGE IN SUID-AFRIKA

Spreker: André Keun (Bestuurskonsultant)

DIE INVLOED VAN VERANDERING IN SUID AFRIKA OP DIE KERK: `N BESKOUING VANUIT DIE KORPORATIEWE BESIGHEIDSOMGEWING

INLEIDEND

In Mei 1994 is Suid Afrika herenig onder `n nuwe demokraties-verkose regering. Hierdie regering het onder andere deur middel van die nuwe konstitusie wat in 1997 in werking getree het, hom verbind tot die aftakeling van rasse- en geslagsongelykhede.

Die regering bevestig weer sy verbintenis tot geslagsgelykheid met die onderskrywing van "The International Convention for the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) in 1995.

Die bestaan van `n kantoor wat uitsluitlik belas is met die status van vroue, sowel as die staande Kommissie vir Geslagsgelykheid en soortgelyke afdelings binne nasionale en provinsiale departemente, dui verder op die erns waarmee die regering van die dag hierdie visie wil aktualiseer.

Ons stem almal saam dat informasie die sneller vir besluitneming in die moderne IT-gedrewe sakewêreld geword het. Dit op sigself word immers as die grootste verandering in die sakewêreld hierdie dekadestempel.

ˆn Mens wonder onwillekeurig wat die impak van visuele informasie en wydverspreide statistieke op die huidige geslagsongelykheid in die breë SA samelewing kan wees.

Dit sou dus verder interessant wees om vergelykings te begin tref tussen die statistiek wat beskikbaar is in die sakewêreld en in ons geval, die NG Kerk, mbt mans en vrouens in senior posisies of dan in die amp.

Alleen die verskynsel van globalisering noop mens verder om te kyk na ons Suid Afrikaanse situasie en hoe dit vergelyk met ander lande op soortgelyke vlakke van ontwikkeling en met soortgelyke probleme.

STATISTIEK OOR GESLAG IN SA

Geslags-statistiek gaan verder as blote vergelykings tussen mans en vroue in bepaalde rolle of posisies in die verskillende samelewingsverbande.

Dit verander interne sake na issues wat wêreldwyd sigbaar word op webwerwe en plakkaat tydens konferensies oor TV skerms om die aarde stuur.

Die impak wat vroue in bestuursposisies op die effektiwiteit van ondernemings het, word byvoorbeeld gereeld aangedui in verslae van sulke ondernemings.

Ons ervaring is dat sakemanne in senior posisies, deesdae spesifiek erkenning gee aan die addisionele waarde wat hul vroulike kollegas tot die onderneming toevoeg.

POLITIEKE BESLUITNEMERS

Die drastiese toename van vroue in die Parlement die afgelope jare dui op die toepassing van CEDAW in politieke kaders.

Voor die verkiesing van 1994 was daar een vroulike lid in die kabinet en een adjunk-minister.

In 1997 was daar reeds 111 vroue uit die 400 lede van ons parlement. Vandag is 36% van die regerende party se verteenwoordigers vroue.

Dit is egter hoofsaaklik by die aanstelling van swart vroue dat die prentjie verander het.

As ons kyk na bestuursposte in staatsdepartemente is die volgende waar:

Uit 61 wit bestuurders was slegs 5 vroue

Uit 36 swart bestuurders was 7 vroue

Onder wit bestuurders is dus 8% vroue en by swart bestuurders is daar 19% vroue.

GESLAGSGELYKHEID IN DIE SAKEWÊRELD

Die eerste beduidende verandering die afgelope paar jaar ten opsigte van mans en vrouens in die sakewêreld het te make met die vernouing van die verdienste gaping tussen die twee geslagte.

In die dae van apartheid het vrouens gemiddeld 60% van mans se salarisse verdien. Deesdae het hierdie syfer gestyg tot nagenoeg 89%.

Uit al hierdie statistiese gegewens kan 'n mens sekerlik aflei dat die sakewêreld in sy multikulturele gewaad die lelie-wit NG Kerk voor is ten opsigte van die gelyke behandeling van vroue.

Die feit dat meer vroue as mans huidiglik aan tersiêre inrigtings studeer, dui op die verdere versnelling van geslagsgelykheid in die professionele wêreld van môre.

Alhoewel vroue bemagtigingsorganisasies nog relatief jonk is in ons sakegeskiedenis, kan mens aanvaar dat swart bemagtiging die ergste foute reeds uitgewys het en kan vroue dus leer van hulle sonder om dieselfde duur skoolfonds te betaal.

Daar word reeds wyd aanvaar dat die vroue beter vaar as hul medestryders in swart bemagtiging.

Die mees prominente verslag kom van die bemagtigingsmonitor BusinessMap wat oor 35 vroue beleggingsgroepe verslag doen.

Met voorbeelde soos Wiphold (Women Investment Portfolio Holdings) wat 'n verwagte omset van R800m oor die volgende twee jaar gaan bestuur, kan die rol van vroue in die moderne sakewêreld moeilik onderskat word.

VAN SAKELEIERS NA KERKLEIERS

Die feit dat ons kerk se topstrukture byna net uit mans bestaan, toon dat vroue nie volledig aanvaar word nie.

Dit is na my mening nie regtig nodig dat hierdie debat sal uitwys of die moderne vrou die situasie so sal bly aanvaar nie. Die meer logiese sal wees dat die kerkleiers sigbaar toon dat die bestuur van verandering en diversiteit vir die NG Kerk prioriteit is.

Mens kan verskeie voorbeelde uit die sakewêreld aanhaal waar vroue, bloot op grond van hul vaardighede, hul plek as deelnemende besluitnemers in raadsale inneem.

In my voorbereiding het ek meer as een kerkvrou teëgekome wat 'n proses van bewuswording as die oplossing vir die probleem sien. Uit ons ervaring in die sakewêreld, sou ek summier voorstel dat kerkleiers veranderingsbestuur begin toepas wat geslagsdiversiteit insluit. Dit impliseer natuurlik dat

sels kwotas ter sprake kan wees. Daar was nog altyd meer dinamika in `n implimenteringsplan as in nuwejaarsvoornemens.

Uit bogenoemde standpunt sou mens kon vra vanwaar die skielike dringendheid rondom hierdie saak dan kom. As sakeman en direkteur aanvaar mens eienaarskap vir die missie en prestasie van jou onderneming. As vroue kan help om missie-bereiking en prestasie te optimaliseer, dan kyk ons nie na ons sakebybel of dit geoorloof is nie, ons doen die ding.

Hoe lyk die missie van `n gemeente en watter kritiese suksesfaktore word uitgespel? Dit lyk dan vir my logies en dringend dat vroue in volle sterkte, ook as besluitnemers, ontplooi sal word waar dit gaan oor sake soos barmhartigheid, sending en onderlinge sorg in enige gemeente vandag.

Soos Prof. Elna Mouton in Julie vanjaar, toe sy die eerste vrouedosent in 140 jaar in die teologiese fakulteit van Stellenbosch geword het, sê: “ Ek gaan nie na Stellenbosch om die vrou se saak te verdedig nie. Dit gaan vir my om die rykdom van die Christelike boodskap.”

Sy sal graag `n vroueperspektief bring in `n nuwe gesprek met nuwe stemme.

Een broer by die sinode wat na my mening die regte inligting behoort te hê, meen dis nie moontlik om te sê of vroue minder beroepe kry as mans nie, want, sê hy die saak is te kompleks.

`n Volgende senior kerkamptenaar in die Wes-Kaap maan teen bloot kwantitatiewe ontledings omdat daar agter elke geval `n unieke verhaal is.

As mens egter hoor wat etlike vroue in die amp, en helaas nog nie in die amp, aan Neels Jackson, oor hul eensame pad in die kerk vertel, bevestig dit die gebrek aan korporatiewe visie t.o.v. die vrou se rol in die kerk.

Die uitbundige tevredenheid van een vroulike weermagkapelaan, laat mens tog vir `n oomblik wonder of die blootstelling aan moderne bestuursbenaderings in haar organisasie, nie dalk grootliks bydrae tot die wyse waarop sy as kollega aanvaar word nie.

Mens kan net nie nalaat om die wonderlike suksesverhaal van Kempton Park-Wes hier kortliks aan te haal, waar die lidmatetal verdubbel en die begroting verdriedubbel het, in die twee jaar wat Ds. Elza Meyer as enigste leraar dien nie. Belangrikste deel van die verhaal is die wyse waarop sy aanvanklik nie op hul kortlys was nie. Sy het op die nippertjie die plek van `n ander kandidaat ingeneem nadat dié onttrek het.

Slotsom

As ons hierdie debat gaan voer rondom die morele kwessie van die vrou se ondergeskikte rol in die kerk, gaan ons dalk nog etlike kommissies, studiegroepe en soortgelyke tydsame strukture vorentoe beleef.

Die meer logiese pad vir my sou eerder wees om plaaslik in gemeentes aktief te beplan rondom 'n missie wat gehoorsaamheid aan God se opdrag vir Sy kerk verseker.

Waar besluitnemers gevisualiseer het wat hulle besigheid in 'n gemeente sal wees, moet die visie geaktualiseer word deur relevante praktyke en programme.

Dit neem die fokus normaalweg na programme in barmhartigheid sending en onderlinge sorg.

Natuurlik kan die vrou se rol as besluitnemer in hierdie sake nooit ondergeskik wees aan mans nie.

Ek glo sinodes kon nog altyd beter waarneem of terugkyk, terwyl die mees relevante aksies en energie in gemeentes ontstaan.

Local is altyd lekkerder.

Bronne

Central Statistical Service (CSS), 1997. *Census '96: Preliminary estimates of the size of the population of South Africa*. Pretoria

Government of South Africa, 1997. *Convention of the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW): First African report*. Office of the President, Pretoria

Block, D. 1999. *Be a Material Girl*. Daily Mail and Guardian, 6 August 1999.

Jackson, N. 2000. *Vrouedominees se eensame pad*. (e.a.) *Beeld*, 25 Julie 2000.

7. DIE INVLOED VAN DIE FEMINISME OP DIE KERK

Spreker: Me. Louise du Toit

WATTER UITDAGING RIG DIE FEMINISME AAN DIE KERK?

Die kerk word deur die feminisme uitgedaag om konsekwent sy (nie haar!) eie waardes toe te pas. Waarom moet die kerk hom hieraan steur? Moet die kerk hom dan nie net aan ('konstantes' van) die Bybel steur nie? Vroue (ook vroue binne die kerk en in die hart van die kerk) bring 'n morele aanklag teen die kerk in – die kerk behoort alle morele aanklagte ernstig op te neem, en soveel te meer nog aanklagte 'van binne'. Maar die feministiese uitdaging aan die kerk is nie slegs profeties, in die sin

dat sonde uitgewys word nie; dis ook 'n oproep tot 'n nuwe verhouding met mekaar en 'n vars gemeenskap met God.

Indien 'n mens 'feministies' (m.a.w. uit die oogpunt van vroue, met hulle belange voorop) na die kerk kyk, watter dinge moet aandag geniet?

Uitskakeling van strukturele onreg: *billike* behandeling van die vroue-lidmate, insluitend vroue-in-ampte: veral deeglike besinning oor besluitneming- en regeringstrukture van die kerk (algemeen, struktureel);

'regstellende aksie'? Inderdaad! Sorg moet gedra word dat vroue se inspraak gemaak word en gehoor word waar belangrike besluite geneem word – op alle vlakke (nie = spieëlverteenvoording), want die kerk het óók 'n politieke (mags-)dimensie. Noodwendige verbreding van die 'vrou-in-die-amp'-debat, sonder om daardie vroue se spesifieke, gefokusde en hoogs sigbare uitsluiting uit kerklike strukture af te speel

Uitskakeling van persoonlike diskriminasie: kritiese selfondersoek ten einde alle onbillike hantering van vroue uit te skakel – moeilik sonder om met vroue se stemme en ervarings gekonfronteer te word

'n Indringende gesprek met vroue sodat vroue se stemme gehoor kan word, en hul belange in besluitneming gereflekteer kan word – vanaf sinodale tot gemeentelike vlak en selfs kleiner; vroue se belange is nie oral en altyd dieselfde nie, maar verskil dikwels van mans s'n, veral in 'n seksistiese samelewing (kerk-'politiek'); 'essensialisme'-debat – vroue deel hul posisie vis-à-vis manlike dominasie; die graad van vroulike 'essensialisme' is direk eweredig aan die graad van seksisme wat 'n samelewing kenmerk – hoe minder opsies vroue het vir menswees, hoe meer eenvormig sal hulle lyk en optree

'n Ondubbelsinnige veroordeling van seksisme in al sy vorme: (K&S 12.1.4) 'Seksisme is 'n ernstige sonde wat geen mens of kerk mag verdedig of beoefen nie. Wie dit teoreties verdedig of prakties deur houding en handeling te kenne gee dat een geslag inherent meerderwaardig en die ander geslag inherent minderwaardig is, maak hom skuldig aan seksisme. Seksisme is 'n sonde wat geneig is om kollektiewe en gestruktureerde vorme aan te neem. As morele dwaling berooft dit die menslike persoon van haar waardigheid, pligte en regte. Dit lei tot onderdrukking en uitbuiting en moet derhalwe in alle vorme afgekeur en beveg word.'

Die kerk moet nie net 'n alternatiewe soort gemeenskap vir die vroue van Suid-Afrika bied nie, maar moet ook 'n ondubbelsinnige, profetiese stem laat hoor teen alle vorme van seksisme en vrouespesifieke diskriminasie en misdaad, bv. gesinsgeweld, verkragting, armoede, onbillike wetgewing, werkplek-diskriminasie, e.a.

Die kerk moet doelbewus die onverantwoordelike omgang met sekere teksverse (bv. die skeppingsverhaal en sekere verse van Paulus) wat deur eeue heen gebruik is om vroue ekonomies, religieus, polities en andersinds te ontmagtig, afwys en alternatiewe lesings van daardie tekste voorstel.

Die kerk moet die hiërargies-patriargale struktuur van Woordverkondiging (wat indruis teen die basiese beginsels van die protestantisme) ontbind, en lidmate teologies bemagtig sodat afgodery (die verabsoluttering van menslike interpretasies) vermy kan word. 'n Nuwe leierskapstyl van nederige diens eerder as outoritêre leierskap kan ontwikkel word, waar die sondige skeiding van diens (sorg) en regering (besluitneming) doelbewus afgebreek word. Ontwikkeling van persone se gawes ontkoppel van hul geslag ('volgens haar skeppingsaard')

Die kerk moet toegee dat alle spreke oor God metaforiese spreke is, en dat alle uitsprake oor God maar floue benaderings is van die Saak waaroor dit gaan. Daarom is alle teologie altyd voorlopig en moet dit in beginsel oop wees vir herinterpretasie, en in beginsel oop wees vir die misterie van die werklikheid en die transendensie van God. Indien so 'n teologie inslag vind in die kerk, kan metafore bo en behalwe dié van 'Vader' en 'Seun' (insluitend ander Bybelse metafore, waaronder vroulike personae) inslag vind. Metafoor van die Drie-eenheid: God as liefdevolle interpersoonlikheid (swanger liggaam), eerder as 'n enkele, dominerende maskuliniteit. Uitsluitlik manlike beelde vir God verwring sowel die aard van God (man en vrou is na God se beeld) as vroue se ervaring van God. 'n Eksklusief manlike God kan eg vroulike krisisse en kwellinge nie begryp nie. Hierdie verryking van ons woordeskate rondom God sal help om verafgoding (die gelykstel van Godself aan ons spreke oor Godself) teen te werk:

In die begin God,

In die begin was die bron van alles wat is,

Verlangende God

Kermende God

God in barensnood

God wat lewe gee

Jubelende God

En God was lief vir haar skepping,

En God het gesê

'Dit is goed'.

En God, welwetende dat alles wat goed is, gedeeld is,

Het die aarde koesterend in haar arms gehou.

God het gesmag na verhouding

God het begeer om die goeie aarde te deel,

En die mensheid is gebore uit die verlange van God,

Ons is gebore om die aarde te deel.

(Heyward 1982: 49-51; eie vertaling)

Die kerk se taal, simboliek, liturgie, belydenisskrifte, sakramente kan aangepas en verryk word deur doelbewus vroue se lewens, woorde en ervarings daarin te reflekteer. Die voortgesette gebruik van eksklusief manlike beeldspraak vir God in die kerk is 'n direkte poging om manlike oorheersing met goddelike gesag te sanksioneer. 'Die Christelike heiliges se grootsheid is geleë in hul bereidheid om bevraagteken, geoordeel, kaal uitgetrek en *sprakeloos gelaat* te word deur dit wat in die sentrum van hul geloof lê.'

Die kerk se argitektuur kan aangepas word, sodat vroue en hul kinders nie meer in afsonderlike ruimtes afgesonder word nie, maar dat veral kinders met ope arms in die sentrum van die erediens ontvang en welkom gemaak word – wat sou Jesus gedoen het met die kinders?

Ons kerk se teologie moet van seksisme bevry word. Jesus se fokus was op die bevryding en heelmaking van mense, en sy leer en optrede het die sosiale en godsdienstige 'gewoontes' van sy tyd deurbreek in voorbereiding op die koms van die Koninkryk

Vroue en mans kan vrygestel word van enersyds, 'n fundamentalistiese lesing van die Bybel, waarin daar veronderstel word dat die gesag van die teks op 'n tydlose manier onveranderd bly en dat respek vir daardie gesag onbegrypende herhaling en na-prating van die een tydlose boodskap behels, en andersyds, van 'n ideologiese lesing waar jy jou bestaande verstaan op die teks afdwing, eerder as om jou voorverstaan bloot te stel aan die wêreld van die Bybelteks, en daardeur gewysig, uitgebrei of geheel en al uitgedaag te word. Uiteindelik is die fundamentalistiese en die ideologiese lesings nie so ver van mekaar verwyder nie, aangesien albei ironies genoeg neerkom op 'n soort weiering om jouself aan die andersheid en gesag van die teks bloot te stel, en dus op 'n verheffing van eie interpretasie bo die teks self. God en die Bybel moet altyd toegelaat word om ons te verras – en dit geld eweveel vir die 'tradisionele' en feministiese lesings van die Bybel.

Die kerk moet feministiese teologieë (veral dié uit Afrika en Suid-Afrika) ernstig neem, studente en lidmate in daardie debatte inlei, en self aan daardie debatte begin deelneem.

Uiteindelik dus: kan die insigte van die feministiese teologie veel bydra om mans en vroue weer in nederige stilte sprakeloos te laat in die teenwoordigheid van die misterie van God, met die oorweldigende bewussyn dat 'n mens jousef net kan vind as jy jousef prysgee – dat jy 'n verruimde self terugontvang as jy bereid is om die self(-verstaan) wat vir jou kosbaar is, op die spel te plaas in 'n egte ontmoeting met God. Wie die Bybel nie op hierdie manier lees nie, maar krampagtig soek om hul kosbare self daarin terug te vind, lees in fundamentalistiese en ideologiese ongelooft.

Vroue staan vandag nog in die poorte en voorportale van die tempel – hul is nog gemarginaliseer binne die geïnstutioniseerde godsdiens, en dit is miskien nie in alle opsigte 'n slegte posisie nie. Die marginale figuur, die hofnar, die tussenganger: miskien moet vroue hierdie posisie van 'hekwagter' uitbuit en hul beter tuismaak daarin as om té haastig te probeer toetree tot die sentrum van die kerk, te haastig die klede te wil omhang, aan die prosesies te wil deelneem, en die gesag te wil toe-eien, te gretig te wees om die middelpunt en fokuspunt te wil wees, om 'ere-mans' te wil word. Dit gaan dus hier om die radikaliserings van die gelykheidsideaal; van te weier om té snoesig te lê in die ampsnes, twv al die ander wat nog buite die kerk op die stoepe en trappe staan, en van buite deur die vensters loer. In 'n sekere sin (of minstens sekere vroue) moet kan sê: 'hier (op die stoep) staan ek, ek kan nie anders nie'. Voordat my klein, woelige kind, my swart vriendin, my gay vriend en my arm tuinier nie welkom gemaak word in die sentrum van my kerk en gemeente nie, kan ek daar ook maar nie te tuis in voel nie.

8. DIE SITUASIE VAN DIE PROPONENTE IN DIE NG KERK

Spreker: **Dr. Nelus Niemandt**

1. Proponente se situasie - Statistiek sê niks!

Een geroepene wat nie in bediening tereg kom nie is 'n ramp.

Ramp vir die mens betrokke en vir die kerk

Intuisie sê alles

Leonrad Sweet noem dit die 11 en een-derde leiersvaardigheid in postmoderne wêreld

Moeder kerk het haar dogters meer as ooit nodig

Vergeet die statistiek en kyk na die mense

Dit is nie soseer 'n geslagsprobleem nie

Vakante gemeentes slegs 2%

Probleem van werklose proponente en leraars

Daar is 'n skoef los...

Daar is meer geleenthede as ooit vir die kerk

Daar is 'n skoef los...

Lidmate kla dat die werk van die kerk nie gedoen word nie

Ons leef in 'n wêreld vol mense wat graag die reis saam met gelowiges wil voortsit

2. Kerkorde sê niks!

Nie meer 'n verbod op ons susters nie

Ook nie 'n plig teenoor ons susters nie

3. Wet op Gelyke Indiensneming van 1998

Meer geleenthede vir indiensneming van aangewese werknemers daar te stel

Werkgewers met meer as 50 werknemers in diens

4. Wetgewing help niks

Meeste gemeentes val buite die wet wat verpligte indiensname sou kon oplê

Wette wen nie mense of gemeentes nie

Die plaaslike gemeente is alles, want dit is volledig kerk

5. Begin die stories vertel

Ons Evangeliese krag lê in ons stories.

Vertel stories van ons susters se rol en invloed – nie net opgeleide teoloë nie.

Verhale van suksesse en worsteling en mislukking

6. Maar... daar is ook sake in ons Kerkorde wat suksesse moeilik maak

Hoe lyk die leraar?

Daar is net een soort dominee wat alles doen

Daar is in feite min ruimte vir diversiteit en uiteenlopende ampsinhoude

Ons het nuwe soort leraars nodig...

Wat verskillende rolle speel en verskillende vaardighede(gawes?) het:

Teoloog/prediker/kreatiewe skepper

Teoloog/bestuurder/fasiliteerder

Pastor/trooster

Mentor/reisgenoot

Teoloog/leier/dromer ens.

Ons het nuwe soort leraars nodig...

Geen pastor/leeraar/teoloog/leier kan net een ding doen nie – die postmoderne wêreld vra multi-take en multi-vaardighede

Meer tentmakers

Meer mense gaan meer en meer multi-beroepe volg... hoekom nie leraars nie

NG Kerk sal baie meer tentmaker-vriendelik moet word.

'n Leraar lewenslank in diens

Ons het net een outydse (industriële) model van diens

Stel eerder gemeente se behoeftes voorop – stel leraar vir 'n tyd aan om 'n rol te speel

Diversiviseer vergoeding

Projekbenadering

Raak ontslae van proponente

Status, status, status

Leraarsbevoegdheid net in gemeente is beperkend

Dink weer moontlikheid om bevoegdheid aan kerkverband te koppel – draer van teologie en belydenis

Vergeet van leraars – lidmate tel alles

Die volgende reformasie – amp van gelowige kom tereg en so kom vrou tereg.

9. MOEDER KERK VERTEL SELF HOE DIT MET HAAR DOGTERS IN DIE BEDIENING GAAN

9.1 EGPAAR IN DIE BEDIENING

Sprekers: **Dii. Marius en Jampie Nel**

Inleiding

'n Beduidende aantal vroue-proponente en -leraars is met hulle manlike eweknieë getroud (ongeveer 23% van die 61 wat sedert 1990 gelegitimeer is). Dié situasie bied bepaalde voordele en nadele vir sowel die betrokke egpare, as hulle gemeentes, wat verantwoordelik bestuur moet word.

Besliste voordele

- 'n Gedeelde roeping, opleiding en leefwêreld bied beslis die ruimte vir groter wedersydse ondersteuning en begrip.
- 'n Groter oorvleueling ten opsigte van die daaglikse program verseker dat man en vrou mekaar meer sien as die deursnee leraar van wie die eggenoot ook werk.
- Egpare wat mekaar wedersyds respekteer kan mekaar ten opsigte van gawes en vaardighede aansienlik komplementeer en bystaan.
- Vir gemeentes bied egpare 'n geweldige besparing ten opsigte van byvoorbeeld gedeelde behuising, medies en ander byvoordele (Vir ons eie gemeente beloop dit tans meer as R70 000 per jaar).

Moontlike nadele

- Die wesenlike gevaar dat die bediening egpare se hele lewe in beslag sal neem.
- Die moontlike afskeep van die kinders indien daar nie daadwerklik aan hulle behoeftes aandag gegee word nie, wat eintlik van enige gesin waar kan wees.
- Egpare wat deur mekaar bedreig voel, kan in 'n ongesonde kompetisie met mekaar verval, wat terminaal vir hulle huwelik kan wees.
- Aangesien egpare gewoonlik saam verlof neem, het dit die implikasie dat twee-pos gemeentes in die gevalle sonder 'n leraar is.

Waarop kan egpare let?

- Leraars wat met mekaar trou moet seker maak dat hulle verhouding die spanning, tempo en eise van 'n dubbele bediening sal kan oorleef.
- Die mans moet besef dat gedeelde gemeentebediening gedeelde verantwoordelikheid vir die huishouding en kinders noodsaak.
- Daar moet aktief gestreef word na 'n gesonde balans tussen gesin, gemeente en huwelik.
- Die erkenning van mekaar se andersheid as man en vrou en gewoon as persone, asook die volwasse aanvaarding van moontlike teologiese- en bedieningsverskille.
- Die skep van ruimte om verder te ontwikkel.

Marius en Jampie Nel

Marius en Jampie ontmoet as eerstejaars in 1986 op Stellenbosch, in die Griekse klas en tree in die huwelik in hulle vyfde jaar. Hulle werk as opsigters van die Nagskuiling in Stellenbosch, voordat hulle in 1993 na Uitenhage skuif waar hulle saam 'n proponentspous deel in Jampie se grootword-gemeente.

In Januarie 1994 ontvang Marius die beroep na Doornpoort (Pretoria), waar Jampie in dieselfde jaar aangestel is as pastorale hulp. Sy word in 1996 georden as tentmaker en in 1998 as volle leraar. Sover bekend is hulle die enigste egpaar wat saam in een gemeente in volledige poste staan. Hulle het twee kinders, Marelize (6) en Pieter (2) wat ongetwyfeld die lig in hulle lewe is!

Marius is besig met sy DTh in Nuwe Testament en werk oor vergifnis en versoening volgens Matteus en Jampie met 'n MTh in narratiewe terapie. Hulle deel 'n liefde vir die Kaap, boeke-koop én lees, fliiek, slaap, sport (kyk!) en kuier.

9.2 ENKELVROU IN DIE BEDIENING

Spreker: **Dr. Yolanda Dreyer**

NKP Studenteleraar, Nelspruit, Johannesburg Nederlandse gemeente

Voordele van “anders” wees.

Ek sou nie hierdie goed met 'n man gepraat het nie.

Nie probleme om byvoorbeeld dronk man te hanteer nie.

Kan rolmodel vir ander vroue wees.

Daar-wees as predikant en vrou kan stereotipes afbreek.

Ry alleen - nog steeds hier om die storie te vertel!

Kry positiewe terugvoer oor deelnemende bestuurstyl.

Kerk moet van die “magsding” afkom na ’n dienskarakter.

Wanbalans moet reggestel word.

Meer perspektiewe is ’n verryking.

9.3 MENEER DOMINEE

Spreker: **Thys Meyer**

’n Mens se ervaring en belewenis van enige gebeurtenis of situasie word in die eerste instansie gemeet teen die verwagtinge wat vooraf geskep is deur die onderskeie belanghebbendes.

Meneer dominee is in die bevoorregte posisie, in teenstelling met mevrou dominee, dat daar nie ’n gevestigde (soms argaïese) rolverwagting vir die posisie bestaan nie.

Verwagtinge en perspektiewe:-

God se verwagting.

Die gemeente se verwagting.

Die predikant (my eggenoot) se verwagting.

Die huisgesin se verwagting.

Eie

Bostaande vrae moet beantwoord word in die agtergrond van die spesifieke bedieningsmodel en styl van die predikant en die mileue van die betrokke gemeente.

Basiese beginsels van kerkwees:-

God is in beheer.

Die res van ons is hier as dienaars om Sy wil te doen.

Sy wil is dat daar eenheid en eensgesinheid sal wees.

Ons doen alles in totale afhanklikheid.

Wat is die rol van die moderne man in die huwelik

Gesinshoof

Broodwinner

Eggenoot

Vader

Ondersteuner van vrou se beroep

1 Kor 12 handel oor die liggaam van Christus, die besondere plek van elke lid, en die gesamentlike taak wat slegs in harmonie en samewerking uitgevoer kan word. Met dit as agtergrond volg 1 Kor 13 wat ons wys op die weg van die liefde, wat o.a. as volg geïnterpreteer kan word:

Die goddelike opdrag aan enige eggenoot, (waarskynlik van enige mens teenoor sy medemens), is om die ander persoon genoegsame lewensruimte, ondersteuning en liefde te gee sonder enige selfsug of eiebelang, sodat die ander persoon sy taak en roeping tot eer van God kan vervul.

9.4 GEMEENTES VERTEL

Spreker: **Regter Piet Schabert**

Toe ek 'n student was, het baie meisies die eerstejaar regs-klassie bygewoon — veral toekomstige maatskaplike werkers. Die toetredende tot die regstudie was die persoonlike en familiereg. Hier kon mens iets leer van die individu as draer van regte en verpligtinge: van vóór die geboorte tot by die graf. Aan die einde van die eerste jaar het die meisiestudente dan gewoonlik van die regstoneel af verdwyn — soms tot die mansstudente se misnoeë.

Toe ek in 1963 advokaat geword het, was daar ook maar net enkele vrouens aan die Johannesburgse Balie. Een was die reeds bejaarde Bertha Solomon. Sy was as Parlements-lid 'n baanbreker met die verskansing van vroueregte deur wetgewing. Die enkele ander vroue-advokate, met die hoogste uitsonderings, was bra onopsigtelik en het geen besondere rol in die beroepsverband gespeel nie. Dit was 'n manswêreld — en hulle was vroue.

Wat die verandering meebring het weet ek nie, maar ek het regsdosente al dikwels hoor sê dat die koms van televisie daarmee te doen gehad het. Iemand anders het gesê dat namate breinkrag spierkrag vervang het vir oorlewing, vroue na vore begin tree het. Vanaf die sewentigerjare het daar in elk geval 'n toestroming van vrouestudente na die regsfakulteite plaasgevind. Dit was ook nie lank nie of mens het verneem dat van die heel beste regstudente meisies was. Vandag vind daar kwalik 'n verhoor plaas sonder vroue-regslui. Ek het dit ook al gehad dat die regspanne nêr uit vroue bestaan het.

Ek verwys na ons beroep omdat 'n predikant in 'n sin ook maar 'n advokaat is — ten minste wat die Woordbediening betref. Predikante moet mense ook oorhaal vir 'n saak. Terloops, in ons omgewing

voel ons nog tuis in togas. Die persoonlike voornaamwoord “u” is ook nog in vaste gebruik. Die “toehoorders”, of te wel die gemeente in die hofopset, is die regters. Hulle was self voorheen advokate, maar nou moet hulle stil sit en luister. Hulle weet dat dit makliker is om te-staan-en-praat as wat dit is om vir ure aaneen te-sit-en-luister!

Daar is genadiglik ’n verskil. Regters se monde is nie gesnoer nie. Wyk die advokaat van die punt af, word sy terstond daarheen teruggeroep. Raak *hy* onlogies, vat die regter hom vas. Verwys sy na gesag, moet dit akkuraat wees en die bron bo verdenking. Praat *hy* te vinnig of te driftig, sê die regter: Hokaai! Vir truuks is daar nie juis plek nie. Die ou regter was lank reeds verveeld met die advokaat se poging om sy hopelose punt te verduidelik. Hy sit toe maar so eenkant toe en kyk. “My lord, my lord, I would like to illustrate to your lordship with these two books how the vehicles collided.” Die regter verroer nie ’n ooglid nie. Die advokaat laat val ’n boek “per ongeluk” om sy aandag te probeer wen. “My lord, if we assume this was the bus . . .” “Mr So & So”, sê die regter, “is it not enough to hear you? Must you inflict upon me the additional misery of having to look at you as well!”

Die Balie is geen maklike werksplek vir vroue nie. Dis nie ’n sosiale tennisbaan vir balslaan en giggel nie. Daar moet gespeel word soos professionele vrouens dit vandag doen. Daarby is dit ’n marathon. Dit verg jarelange toewyding en opoffering. Vir dié wat deur ’n romantiese illusie daarheen gelok is of vir dié wat deur ydele ambisie bekoor, hierdie beroepstatus nagejaag het, lê ruwe ontnugtering voor. En soms sou die bedenking selfs te midde van sukses kon ontstaan of dit alles die prys werd was — gedagtig aan die ander lewensopsies wat daarvoor ingeboet is.

Ek vra ’n Joodse kollega terloops hoe hy vroue advokate vind. “You know, some are good, some are not so good. Some are clever, some are not so bright. Some do their home work, others don’t. You can’t generalise.” Ek dink nie dat daar in die regswêreld eintlik meer ’n vraag bestaan oor hoe vroue as advokate is nie. Hulle *is* eenvoudig — *dáár*. En omdat hulle daar *is* móét hulle presteer om beroepshalwe te oorleef — en in die proses moet hulle al die kwaliteite van karakter, persoonlikheid, intellek en moeite aan die dag lê wat die beroep van elk van sy lede verg.

’n Advokaat is ’n advokaat is ’n advokaat. Dis ’n beroep — en vir die gelowige is dit ook ’n roeping. ’n Predikant is ’n predikant, is ’n predikant — dis ’n roeping . . . en dit lyk vir my ook na ’n beroep.

Die eiendommlike van ’n vrou is haar vroulikheid. Hoe tref dié eienskap van vrouepredikante gemeentes? Dít is glo die vraag.

Sover ek weet, is ’n behoorlike, empiriese ondersoek deur die N. G. Kerk oor hierdie onderwerp nog nooit onderneem nie. Dit was ook nie binne my vermoë om dit te doen nie — nie dat ek gevra was om dit te doen nie.

Wat ek gedoen het, is om so uitgebreid moontlik persoonlik en per telefoon navrae te rig aan gewone, meelewende, lidmate wat in afgelope jare eerstehandse ervaring van vrouepredikante opgedoen het. Dit was nie moontlik om alle betrokke gemeentes te betrek nie. Ek het egter redelik wyd lig opgesteek en meen dat my respondente, wat anoniem sal bly, die sin en erns van hulle kommentaar ingesien en objektief probeer reageer het. Hier en daar het ek die kwessie ook met predikante self aangeroer, vrouens sowel as mans. In die proses moes ek voor oë hou dat kommentaar maklik op blote verwoording van stereotipe veronderstellings kon uitloop.

Die verskynsel van vroue in ons kerk se bediening, is betreklik nuut. Ek is telkens daarop gewys dat gemeentes met hulle predikante in kluis, mans sowel as vrouens, benewens al die ander aanpassings van afgelope jare, in 'n proses verkeer om ook hierdie verwikkeling te akkommodeer. Dus sal die gemeentelike opset en ervaring van vandag teen môre bes moontlik nie meer geld nie. Namate die proses in gemeentes gevorder het, bestaan daar dan ook betreklike verskille in plaaslike insigte en ervaring.

Ek gaan nou puntsgewyse enkele bevindings en opmerkings oor 'n paar kern gemeentelike terreine aanstip. Uit die aard van die saak sal ek moet veralgemeen. Alles wat ek gaan noem is natuurlik nie op elke vrouepredikant van toepassing nie, maar dit behoort darem 'n breë oorsig van gelewerde kommentaar te gee:

Eredienste:

Gemeentes is oorweldigend gunstig met vrouepredikante se kanselbediening beïndruk. Hulle preke is goed voorberei, inhoudelik verantwoord en die aanbieding is aanvaarbaar. Van een is gesê dat haar stemtoon irriterend styg as sy hard praat. Nog een besef nie sy moet haar mond oopmaak en práát nie. Een praat soos “die tannies op die draadloos” — 'n volwasse man se kommentaar en hy het dit blykbaar heel positief bedoel. (Dus kon hy nie gesinspeel het op sekere draadloostannies van wie iemand anders gesê het dat hulle soos engeltjies klink nie.)

Vir gemeentes is dit in die eerste plek die boodskap wat van belang is, nie die boodskapper nie. Iemand sê, “ek wil net geestelike kos hê en dít kry ek wel by ons vrouedominee. Die feit dat dit 'n vrouestem was, het my eers verwar, nou is ek daaraan gewoond.”

Mý gevolgtrekking is dat as die prediker opreg is en die boodskap geestelik gegrond, dit vandag werklik nie meer saak maak of dit 'n man of 'n vrou is nie. Net soos by die advokatuur, hoef die prediker ook nie 'n wonderlike spreker te wees nie. Trouens, die vermoëns van die prediker sou die boodskap kon ondermyn, soos wanneer dit met oordrewe intensiteit of oordrywing geskied of as die mond net te glad is.

Twee manspredikante met wye ervaring het gesê: Vrouepredikante bied 'n nuwe beleving, 'n nuwe beklemtoning, 'n verrykende nuwe visie van die evangelie deur hulle eiendommlike vroulike benadering. 'n Manlike lidmaat sê: “Die manspredikante is geneig om feite aan te spreek en aan te bied. Vroue skep 'n bykomende dimensie deur ook die emosie te raak. Dit dra by tot 'n positiewe (nie-charismatiese) ervaring in die erediens.”

'n Teologiese professor verwys na 'n sekere vroulike predikant se sensitiwiteit, styl, oordeel, wysheid en volwassenheid.

Van een vrouepredikant word gesê, “sy bring die doop baie nader aan die ouers.” Van 'n ander, sy probeer die kinders altyd betrek. Die goeie kleuterbediening van iemand word so toegelig: “Noem dit maar moederlike instink wat tot voordeel van die kleintjies aangewend word — heel anders as wat 'n man dit sou doen”.

Die volgende perspektiewe word deur 'n manlike en vroulike lidmaat met tersaaklike praktiese ervaring, gebied:

Die man: “Vroulike predikante neig soms na meer oppervlakkige Woord-eksegese, terwyl 'n meer praktiese boodskap — praktyk en voorbeeld gerig eerder as filosofiese Woord-vertolking — gelewer word. Dit word dikwels positief ervaar.”

Die Vrou: “Miskien die belangrikste bydrae wat die vrou op hierdie terrein maak, is die interpretasie van die Woord op die gebied van die alledaagse lewe. Omdat die vrou oor die algemeen meer ingestel is op die proses van hoe dinge behoort te verloop en moontlik minder op die eindresultaat, verstaan sy die *hoe* beter. Die *doel* is die man se visie. Die wêreld van gedagtes is die man s'n. Die vrou s'n is die praktiese, die gewone van die alledaagse, waaruit die lewe bestaan. Deur die Woord hiermee te verbind, bring sy 'n ander perspektief. Dit maak die Woord meer toeganklik vir die gewone mens.”

Pastoraal:

Die vrouepredikante is sensitief, deernisvol, meelewend en toeganklik. Gemeentelede, veral vrouens met huweliksprobleme en jong mense verkies dikwels om liever met hulle te beraadslaag as met manspredikante. Dit geld ook wat ou mense betref en op die terrein van die barmhartigheidsdiens, en noem 'n vrou, by sterwensbegeleiding. Van 'n vrouepredikant is gesê dat die kinders “rasend mal” is oor haar — sy is modern. Die tieners voel sy leef uit wat sy sê. Dis blykbaar vir hulle ook moeiliker om naby hulle manspredikant te kan kom om te bepaal hoe hý leef. 'n Tiener sê van haar: “Dis vir my makliker om met haar te praat omdat ek 'n meisie is. Vir my seuns vriende ook. Sy is saggeaard. Sy druk nie haar opinies op ons af nie, maar gee leiding.”

Tydens huisbesoek skep vrouepredikante 'n gemaklike atmosfeer. Hulle word gesien as iemand met wie mens kan praat. Die praktiese probleme rondom huisbesoek is oorkombaar.

Iemand noem dat as kleingroepbegeleier hulle predikant met haar fyn aanvoeling baie goed vaar.

Leierskap, Bestuurstyl, Kommunikasie Vaardighede en Organisasories:

'n Lidmaat met heelwat kennis op hierdie kerklike terrein, sê dat wanneer 'n vrouepredikant haar styl skoei op die lees van die verouderende betreklik outokratiese manlike rolmodel, sy oordrewe en geforseerd voorkom en aanstoot kan gee. In haar benadering tot leiding gee, moet sy haar aanslag dus in "liefde" verpak — sy moet sagter, meer subtiel optree om suksesvol te wees.

Hoewel die kommentaar onder hierdie wye opskrif heel gunstig is, blyk dit dat vrouepredikante oor die algemeen nog nie die breë gemeentelike blootstelling gehad het wat hulle manlike eweknieë reeds te beurt geval het nie. Van sommige se organisatoriese vermoëns en daarmee gepaardgaande ingesteldheid op detail, is wel met lof gepraat. Dit is ook gedoen ten opsigte van sommige se inspirerende rol in vroueaksies, waar hulle natuurlike belangstelling glo goed te pas kom. Vergaderings is maar 'n neteligheid en kerkraadsvergaderings 'n potensiële broeiplek vir moeilikheid as dit nie taktvol en vaardig hanteer word nie. Ek het nogtans nie van enige besondere probleme op hierdie gebied verneem nie. Stereotipe sinspelings het wel voorgekom.

'n Manlike lidmaat meen dat elke gemeente 'n behoefte aan 'n "gesagsfiguur" het, soos dié wat 'n manlike predikant gewoonweg sou verpersoonlik. Hy bestig uit sy gemeentelike ervaring dat daar in 'n predikantespan 'n bewese behoefte aan 'n vroueleraar is.

Huwelik:

Dit is nêrens genoem as 'n werklik kompliserende faktor nie. Die vrouepredikante se eggenotes ondersteun hulle. Daar is genoem dat ongetroude vrouepredikante nie noodwendig beter toegerus is vir die bediening nie.

Waar daar sprake is van kinders, is geen noemenswaardige probleme by die nakoming van gemeentelike verpligtinge uitgespreek nie. Daar is wel genoem dat dit sekere begrip van gemeentes verg. Predikantskinders kry ook huiswerk, het ook naskoolse aktiwiteite en word ook siek, is gesê.

Kollegas:

Oor die algemeen was die kommentaar besonder positief. Dit is as 'n bate beskryf om in 'n gemengde span te kan saamwerk. 'n Vroulike gemeentelid noem: "Ek ag ons gemeente besonder gelukkig om deur predikante van beide geslagte bedien te kan word. Die balans in benadering wat dit bied, is besonders."

'n Teologiese professor het daarop gewys dat waar feministiese agendas moontlik bestaan, dit in seksistiese gemeentes sou kon lol. Dit lyk logies. Hieroor het niemand egter gekla nie.

Om nou maar soos 'n manspredikant af te sluit — ten slotte: Ja, daar was hier en daar 'n insident betreffende 'n vrouepredikant. Hieroor het ek nie hof gehou nie. Dan sou ek alle betrokkenes moes aangehoor het. Wat ek wel kan sê, is dat ek duidelik verseker is en dat op die oog af, na my oordeel, hierdie situasies nie gewyt kan word aan iets wat as inherent vrouliks of manliks, as iets universeel vrouliks of manliks bestempel kan word nie.

Hoe word vrouepredikante ervaar met verwysing na hulle wesenseie, die feit van hulle vroulikheid? Ek sou sê uitstekend. Elkeen sal egter voortdurend haar kant, volgens die eise van haar beroep, móét bring.

9.5 TEOLOGIESE OPLEIDING

Spreker: **Prof. Elna Mouton**

Ek is gevra om by hierdie geleentheid iets te sê oor my ervarings as lidmaat en vroue-teoloog, en spesifiek oor die *positiewe* aspekte daarvan. Met die byna terloopse opmerking daarby: '*Ons wil mos nie nét kla nie!*' Dit het my natuurlik aan die wonder gesit: Veronderstel die versoek dat ons teen hierdie tyd (van die konferensie en selfs die breër debat) reeds ál die negatiewe ervarings op die tafel het, ál die vervreemding en pyn, frustrasie en onreg, en die volle aard en diepte van die heresie (dwaling) van seksisme in die kerk aangespreek het, of selfs verstaan? Of beteken dit straks dat die kerk genoeg gehad het van die vroue se geknaag oor geregtigheid en gelykwaardigheid, en eintlik belangriker dinge het om hul mee besig te hou? Was Christina Landman dalk reg toe sy vermoed het dat die Algemene Sinode eintlik maar net vir Sus wou sus, en saam met haar die kerk wou oortuig dat dinge darem nie so erg is as wat die vroue-predikante dit probeer maak nie? Of, is hierdie dalk heel eenvoudig 'n eerlike poging *om bestek op te neem*, om winspunte en geleenthede langs die pad te identifiseer - as 'n logiese stap in enige proses van kwaliteitsbeskerming? Uiteindelik het ek gekies om maar ál hierdie moontlikhede in gedagte te hou, en die proses mettertied met suspisie én vertroue teen die helende lig van God se teenwoordigheid te hou...

Omdat ek nou net 'n raps meer as twee maande aan die binnekring van (tradisioneel) Afrikaanse teologiese opleiding blootgestel is (wat 'n wonderverhaal in sigself is), het ek dit billik geag om 'n paar studente - hoofsaaklik damestudente - by die Fakulteit Teologie op Stellenbosch te nooi vir 'n oop gesprek met die oog op hierdie sessie. Agt van hulle het so 'n geleentheid bygewoon, almal NGK-lidmate. Van hulle kon nie dink hoe 'n mens 15 minute lank positief oor dié onderwerp kan praat nie! En tóg is ons uiteindelik hoopvol uitmekaar... Wat hier volg, is 'n kombinasie van hulle indrukke en

my eie waarneming tydens klas- en persoonlike gesprekke, asook uit komiteewerk op wyer vlak.¹⁵⁴ My waarneming vervleg hede en toekoms feitlik spontaan, omdat ek óók sien wat ek graag wil sien. Trouens, dikwels is 'n toekomspektief die *enigste* manier om sinvol met die verlede en die hede te kan werk - soos die Noord-Amerikaanse feministiese teoloog Letty Russell graag sê: '*By remembering forward we are able to hope backward*'. Ek fokus in die paar oomblikke tot my beskikking op die sg. "ontvangers" van teologiese opleiding, nl. die studente - as 'n soort barometer ('meetinstrument' - André Keun) vir ons huidige uitkomsgerigte onderwys.¹⁵⁵

Studente is natuurlik lank nie meer passiewe ontvangers van kennis nie, maar aktiewe, verbeeldingryke mede-skeppers, mede-produsente van kennis. Vir my persoonlik is die één verblydende teken wat ek by teologie-studente (veral nagraadse studente) opmerk, dat hulle die Bybel met 'n nuwe soort erns en met nuwe oë wil lees. Dit mag vanselfsprekend klink, maar ná al die ontnugtering rondom die misbruik van die Bybel in die regverdiging van rassisme en seksisme, is dit allermens die geval. Wat ek sien, is dat studente dit as 'n groter wordende uitdaging aanvaar om die eg menslike kant van die Bybel - dws die sosio-kulturele en historiese aard daarvan, die waardes en voorveronderstellings van mense in die Ou Nabye Oosterse wêreld - so goed as moontlik te probeer verstaan en te verantwoord. Trouens, dat hulle dit *juis as 'n wonder* beleef dat God mense in die totaliteit van hul menswees by die Godsopenbaring betrek - tóé, maar ook nou! Daarmee saam groei nie alleen 'n nuwe en eerlike soort waardering vir, en worsteling met die radikale, dinamiese aard en lewensveranderende potensiaal van die Bybel nie, maar *ook - en veral - met wie God self is!* Presies dít hou die belofte in van 'n nuwe, sinvolle *oriëntasie en vertrekpunt* in ons gesprekke - 'n soort anker op die stormsee. Dít is die eerste teken wat my laat moed skep.

¹⁵⁴ Elke positiewe aspek is egter vervleg met talle versoekings wat tegelykertyd om die deur loer, en moes dus veel meer genuanseer kon word. Ons weet maar te goed dat wanneer sterkpunte oorbeklemtoon word, of losgemaak word van die verbande waarbinne dit bedoel is om as aksente te funksioneer, dit net so maklik kan omswaai om weer nuwe eensydighede te word.

¹⁵⁵ Hiermee veronderstel ek 'n hele proses van vernuwing op bestuursvlak tov besluitnemingsprosesse en die aanstelling van personeel (vgl die US Kerklike Skakelraad, Fakulteite Teologie, Forum for University Theological Education, ens), asook op die terrein van navorsing (RGN-beleid, vakgemeenskappe). Dié verhaal getuig van bevryde mans en vroue met visie en deursettingsvermoë op regerings-, universiteits- en kerklike terreine (helaas meestal in hierdie volgorde). Die resultaat is legio unieke geleenthede vir vroue in die breër samelewing - byna te veel om te behartig!

Hieruit spruit 'n verdere takkie van hoop wanneer studente - op voetspoor van die dinamiese aard van die Bybel, en in voortdurende interaksie daarmee - begin worstel met die vertaling en toepassing van Bybelse perspektiewe vir vandag se andersoortige omstandighede en behoeftes, sodat dit as *bevrydende waarheid* deur álmal ervaar sal word. In die liturgie, die pastoraat, die kerk se verskillende bedieninge, en in debatte oor die samelewing en morele kwessies ('pastorale etiek' - Christina Landman).

'n Derde waarneming. Die enkele vroue-stemme (bv. vanuit feministiese en 'womanist' bewegings) wat wel in leerplanne en klasbeprekkings meesprek, dra gewis daartoe by dat studente op 'n nuwe manier na mekaar *luister*. En tot die gevoeligheid dat studente nie net die onderliggende waardesisteme van hul eie kultuur begin bevraagteken nie, maar ook dié van die Bybelse tye (punt 1). Hiermee saam hang die hele proses van *gesag* - die delikate en dikwels onbewuste toekenning van gesag aan mense (hetsy individue of groepe), aan tekste, tradisies, of watter bronne ookal. En die bewussyn dat niemand meer die 'reg om gehoor te word' vandag as vanselfsprekend kan neem nie. Dit moet as't ware telkens weer 'verdien' word. Dit geld vir mans sowel as vroue. Ons etos, geloofwaardigheid en integriteit word in die proses dus hopelik al hoe minder aan die vroeëre noodwendighede van geslag en/of etnisiteit gekoppel.¹⁵⁶

Waar hierdie soort sensitiwiteit begin groei, raak studente verder bewus van die onontwykbare *verbande* tussen verskynsels in die kerk en samelewing soos rassisme, klassisme en seksisme, en begin hul die vernietigende sistemiese aard van hierdie netwerke te snap en oop te vlek.¹⁵⁷ Hoewel die einste verskynsels met hul ingewikkelde oorsake en gevolge studente dikwels tot 'n punt van moedeloosheid en hooploosheid bring (wat verstaanbaar is), is daar ook tekens van gewilligheid om die tye waarin ons leef as 'n kreatiewe ruimte te bevriend waarbinne God nuut geken en gedien kan word. Dis asof daar iewers op die dun lyntjie tussen angs en sekerheid, tussen wanhoop en vertroue, tóg energie loskom om weer te waag, te eksperimenteer en aan iets nuuts te bou. Die gróót vraag is egter of hierdie energie vir die kerk behoue gaan bly. Dis energie wat studente kritiese vrae laat vra, en wat hul na die *hart*, die *wese* van kerkwees laat vra. En wat hul laat kies om - al is dit net vir 'n wyle - eerder versigtig op die drumpel van hierdie oomblik te bly huiwer as om te gou weer in

¹⁵⁶ Daar sal egter veel meer ruimte in die kurrikula geskep moet word vir bydraes deur vroueteoloë regoor die wêreld, en veral uit Afrika. Vgl die uiters belangrike referaat van Dr Louise du Toit by hierdie konferensie: 'Watter uitdagings rig die Feminisme aan die kerk?'

¹⁵⁷ Hierdie bewussyn word doeltreffend versterk deur die gesamentlike opleiding van VGK- en NGK-studente by die Fakulteit Teologie op Stellenbosch sedert die begin van 2000.

knellende patrone vasgegiet te word of dieselfde foute te herhaal. Dis asof dié energie hul juis soms laat remtrap in geval almal nog nie gereed is om aan te beweeg nie, in geval daar iemand is wat nog nodig het om te huil, om te rou en te weeklaag oor verliese, en van lank onderdrukte herinneringe genees te word. Dit alles het natuurlik 'n spiraal-effek, wat hul weer met 'n nuwe soort kritiese lojaliteit na die geskiedenis laat kyk - nie net die kerkgeskiedenis en verstaansgeskiedenis van die Bybel nie, maar ook hul eie stories, waardes en voorkeure, motiewe, voorveronderstellings en taalgebruik. En dan hoor ek van hulle sê: Ons kan en wil dit nie alleen aandurf nie, ons het mekaar nodig - meer nog, ons het *juis* die gawes, vaardighede en perspektief van *vroue* nodig om hier uit te kom. Wel, indien dít alles moontlik geword het, selfs in die mees beperkte sin, dan is daar hoop!

Dit bring my by 'n vyfde waarneming. Uit gesprekke met dame- én manstudente leef daar 'n sterk oortuiging dat daar 'n veel groter poging tot *integrasie* binne teologiese opleiding voorkom sedert vroue deel daarvan is (integrasie van teorie en praktyk, gees en liggaam, intellek en emosie, rede en gevoel, identiteit en moraliteit, godsdiens en kultuur, verhoudings en aktiwiteite, van die ganse lewe as roeping voor God, van verlede, hede en toekoms, van 'n verskeidenheid gesigspunte en leierskapstyle). Dit beteken dat die ideologie van *geskeidenheid en individualisme*, wat ons (onder andere) van die moderne tyd geërf het, begin plek maak vir 'n herdefiniëring en -waardering van wesensbegrippe vir die kerk soos 'die gemeenskap van gelowiges' en 'gereformeerde spiritualiteit'. Dit alles raak terselfdertyd die integriteit en samehang van die teologie as wetenskap, met al die onderafdelings daarvan (vgl Christina Landman se uitnodiging tot 'n 'vennootskapsteologie'). Hoewel studente erken dat die meeste van hulle die een of ander tyd rondom identiteits- en geloofsvrae tydens hul opleiding deur 'n *'desert of critique'* (Ricoeur) gaan, kan baie van hulle by terugskoue sê dat die uiteinde positief en konstruktief is - juis agv hul blootstelling aan verskeidenheid.

Hieruit blyk 'n belangrike aksent. Studente merk op dat daar 'n groter passie vir *verhoudinge* in klasgesprekke aan't ontwikkel is, wat direk met vroue se bydrae verband hou. Dit gaan gepaard met aspekte soos aktiewe luister en meeewing, pastorale sorg en 'bemoedering', ook die versorging van die aarde, sowel as 'n groeiende waardering van die noue samehang tussen verhoudinge en aktiwiteite in enige geloofsgemeenskap.

Persoonlik is ek in hierdie dae opnuut beïndruk deur damestudente se vermoë om vir hulself 'hoopvolle ruimtes' vir oorlewing, ja vir konstruktiewe sinservaring, te skep. Dit val steeds op dat damestudente oor die algemeen akademies uitblink. Begenadig met hierdie kennis, is hul bereid om te *worstel* met vraagstukke van die dag, en konsekwent te weier om met oppervlakkige kitsantwoorde tevrede te wees. Ek hoor dikwels dat manstudente erken dat hul eintlik deur die feminisme-debat gehelp word om hulself te definieer. Hul besef al hoe meer dat marginalisering vroue juis op duisende

punte uitgedaag en bemagtig het. My gevoel is verder dat vroue ook nie wil toelaat dat die een -isme sommer maar deur 'n volgende een vervang word nie, maar dat daar veel meer van 'n gesamentlike poging sal wees om almal se rolle nuut te herskryf. En dat die stemme van swart vroue met dubbele deernis ontvang behoort te word. Hierdie proses word - nogal ironies! - versterk deur die feit dat wit mans wêreldwyd al hoe meer aan hul vel voel wat 'marginalisering' beteken. Dit skep 'n soort gemeenskaplike ervaring van die spanning en broosheid, voorlopigheid, beskeidenheid en risiko's wat tipies is van verandering en oorgangsituasies. Meer as ooit tevore dus, is ons in 'n posisie om mekaar se harte en taal te verstaan, en aan gesamentlike oplossings te werk - ja, om 'profetiese verbeelding' (Brueggemann) aan die dag te lê! Miskien kan ons op hierdie punt iets by oesters leer. Daar word gesê dat oesters hul lewe as manlik begin, en dan ná 12 maande besluit dat hul liever vroulik wil wees. Die identiteit van oesters hou dus verband met die vermoë om hul letterlik in mekaar se wêreld te kan verplaas. Verbaas dit ons dan dat oesters terselfdertyd bekend is as die mees perfek gebalanseerde vorm van proteïene?

Ons leef immers in die hoop dat *dié God vir wie niks onmoontlik is nie* (Job 42:2; Mk 14:36; Lk 1:37) ook vir die verwesenliking van óns volle potensiaal voorsiening gemaak het!

10. MOEDER KERK EN DIE PAD VORENTOE

Spreker: **Prof. Pieter Potgieter**

Samevatting:

- Ervaring van vroue in die kerk: goeie ervaring. Vroue vaar beter as mans in amp van gelowige. Leer ken vroue in besondere ampte - as skitterend. Goeie ervaringe van vrouestudente.
- Verhale van onreg & misbruik gryp aan die hart - verdien dit nie.
- Het geweet iets is nie reg nie. Het nie tot reg gekom nie. Sal in toekoms beter weet. Veral as dit gaan oor misbruik van mense - mag dit mos nie wees nie.
- Die vroue ervaar veel meer daarvan.
- Toekomsvisie:
- Plaaslike gemeentes: ouderlinge en diakens kom goed tot hulle reg.
- Predikante - kom nie tot reg nie. Lyk beter as dié wat voor 1990 begin swot het. Moet leiding gegee word. Sodat dit nie sal sloer by die regstel van dit wat verkeerd is nie.

- Ringe en sinodes lyk nie goed genoeg saamgestel nie.
- OVS lyk nie goed nie.
- Algemene Sinode - dankbaar.
- Kommissies lyk glad nie goed nie.
- Deurbrake kom. Cecile Cilliers - Jacarta.
- Maar nou weet ons hoe die kerk werk. PCP nie biskop of pous nie. Moet deur sinodes werk. Sal moet iets daaraan doen.
- Herhaal sinodebesluite. 1978. 1982. 1986. 1990. Is dit nie 'n skande vir die kerk nie? Die Bybel sê ja en die Bybel sê nie. Verootmoedigend. Gebrekkige insig. Ons kerk wil erns maak met die Woord van God. Soms te versigtig.
- Besluit was nie eenparig nie. Stemming per stembrief. Elkeen presies volgens oortuiging. Aanvanklik sterk verset.
- Toepassing bly altyd probleem. Tog iets van skande i.v.m. saak. Vir sommige ander motief as gehoorsaamheid aan Woord.
- ASK sal baie simpatiek besluit. Verslag moet daar dien. Nie net kennis nie - maar besluite neem.

11. VOORSTELLE WAT TYDENS DIE KONFERENSIE GEMAAK IS

1. Statistiek moet bygehou word sodat ons presies weet wie is waar (ook met alle proponente).
2. Vra ondersoek na algemene kerklike bevoegdheid i.p.v. gemeente gekoppelde bevoegdheid.
3. Ons stel voor dat ons as byeenkoms 'n getuienis aan ons moeder (die kerk) rig, wat die kern van seksisme (byvoorbeeld) veroordeel.
4. Wat hier plaasgevind het geboekstaaf sal word.
5. Moeder Kerk & haar dogters op streeksvlak sal plaasvind.
6. Nie op hierdie stadium 'n belydenis uitgaan nie - eerder die positiewe "lief ten spyte van" moet kommunikeer. Saak van seksisme moet bely word.

7. Kerkbode: rubriek skep met deurlopende basis van positiewe verhale.
8. Posisie van die proponente:
Aksieplanne m.b.t. bogenoemde moet gestalte kry.
9. Entrepeneurskap moet aandag in die opleiding aandag kry. Meer blootstelling aan die feminisme gee.
10. Skuldbelydenis. Onderskeid - vroeër klaargemaak het.
11. Praat met vroue en nie oor hulle nie.
12. Stel vrouens bloot aan die breë publiek.
13. Min word daadwerklik gedoen om die situasie aan te spreek - vra vir meer aksieplanne.
14. Diversivisering van ampsbevoegdheid.
15. Kundigheid: kerk van raad te bedien om relevant te bly.
16. Gesprekke met die "ander" moet plaasvind.
17. Taakgroepe - doelbewuste gesprekke om ook armoede & vigs aan te spreek.
18. Sinodebesluite skep die ruimte. Kultuurveranderings moet in gemeentes plaasvind.
Verkoop suksesstories.
Verkoop individue versus groep vroue.
Bestuur verandering.
Skeduleer.
Betrek manne.
19. Sensitisering van predikante oor "fyn afpraat".
20. Maak die verskil - gebruik die forum om mense bewus te maak van die "issues".
21. Voorstelle & planne op voortdurende basis. Gesprek moet aan die gang gehou word.
Openbaar & met gemeentes.
22. Mense moet bewus gemaak word van die onbewuste vooroordele. Vertel die stories.
23. Versterk goeie gedrag.
24. Kerkleiers moet beloftes maak oor die vroue van die kerk.
25. Kerk moet voor loop in siening oor vroue.

26. Kanaal moet geskep word om “van seer ontslae te raak”.
27. Praat van verhale.
28. Loop die tweede myl. *Rondevouz* punt het ons mekaar gevind.
29. Diep seer te hoor en te erken.
30. Kerkordelike weg aan te dui & in die tweede myl voor te loop om die vroulike evangeliebedienaars in staat te stel om in die kerk te kan werk.
31. Noudat seer na oppervlak gekom het - vroue moet die tweede myl saamloop.
Nou 'n rigting aangedui - nou vat ons hande.
32. 1933: plan is gemaak met die proponente wat nie kon werk kry nie. 1950-1960 3-jaar bepaling om rondskuiwery is aan bande gelê. Nou moet dit weer gedoen word.
33. Doen beroep. Alle beroepe vir volgende 2-jaar net vir proponente.
34. Versoek: ASK “statement” sal maak - kan nie vereenselwig met Brakpan-Suid.
35. Erkenning / gebaar aan vroue van vroeër as bly van waardering.
36. Kwessie oor predikantsbevoegdheid.

BIBLIOGRAFIE

Die bronne wat in hierdie studie gebruik is, word in die volgende kategorieë gesorteer:

- Algemeen (waaronder gepubliseerde boeke, akademiese tydskrifte, ongepubliseerde proefskrifte en verhandelings, artikels wat op die internet verskyn het en webwerwe van instansies).
- Elektroniese korrespondensie en besprekingsgroepe.
- Koerante en populêre en kerklike tydskrifte.
- Kerklike publikasies soos agendas en notules van verskillende kerklike vergaderings.
- Persoonlike onderhoude gevoer.
- Ander (waaronder spotprente, webwerwe van instansies, begrafnisbriewe, jaarverslae).

1. ALGEMEEN

Adonis, J.C. 2002. Kerkgeskiedskrywing in Suid-Afrika: 'n kritiese evaluering. *Ned Geref Teologiese Tydskrif*, 43(102), 7–21. Bloemfontein: CLF-Uitgewers.

Anoniem s.a.(a). *Information about oral history activities*. 19 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2006-01-19], by <<http://orspdocs.umesp.maine.edu/Ethical/oralhistory.htm>>.

Anoniem s.a.(b). *Oral history*. 12 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2006–01–19], by <<http://www.answers.com/topic/oral-history>>.

Arnold, J. 2005. *Is the rise of gender history 'hiding' women from history again? History in focus: articles on gender history*. *Articles* (2), 5 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2007-03-03], by <<http://www.history.ac.uk/ihr/Focus/Gender/articles.html>>.

Augustine, C.S. 2002. The social construction of the South African male identity. Unpublished MA-degree in Clinical Psychology. Randse Afrikaanse Universiteit.

Bailey, J. 2005. *Is the rise of gender history 'hiding' women from history again? History in focus: articles on gender history.* Articles (1), 7 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2007-03-03], by <<http://www.history.ac.uk/ihr/Focus/Gender/articles.html>>.

Bakan, D. 1996. Some reflections about narrative research and hurt and harm, in Josselson, R (ed.), *Ethics and Process in the narrative study of lives*, 3–8. Thousand Oaks, London en New Delhi: SAGE Publications.

Balcomb, A. 2000. The power of narrative: Constituting reality through storytelling, in Denis, P. (ed.), *Orality, Memory and the Past. Listening tot he voices of black clergy under colonialism and apartheid.* Papers read at the International Conference held at the University of Natal, Pietermaritzburg on 30 June – 3 July 1999, 49–62. Pietermaritzburg: Cluster Publications.

Barkhuizen, M. 2004. Profesional women as victims of emotional abuse within marriage or cohabitating relationships: a victimological study. Unpublished M.A.-dissertation: University of Pretoria: Pretoria.

Barnard, J.P. 2004. MIV-positiewe huiswerkers se konstruering van hul ervarings van MIV en VIGS binne die werkgewersgesin. Ongepubliseerde Ph.D.-proefskrif: Universiteit van Pretoria.

Barr, B. 1988. *Inclusive Language, Women's Ordination, and Another Great Awakening*, 31 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2007-09-29] by, <<http://www.religion-online.org/showarticle.asp?title=347>>. Oorspronklik gepubliseer in: *The Christian Century*, April 13, 366–368.

Bar-On, D. 1996. Ethical issues in biographical interviews and analysis, in Josselson, R (ed.), *Ethics and Process in the narrative study of lives*, 9–21. Thousand Oaks, London en New Delhi: SAGE Publications.

Bennett, D. 2007. *Thou shalt not use exclusive language.* 10 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2007-09-29], by <http://.ancient-future.net/exclusive.html>.

Biblia Hebraica Stuttgartensia 1996, c1925; morphology c1991. With Westminster Hebrew Morphology. Stuttgart; Glenside PA: German Bible Society; Westminster Seminary.

Black, M., Martini, C.M., Metzger, B.M. & Wilkgren, A. 1993. c1979 (electronic edition of the 4th edition). *The Greek New Testament*. Federal Republic of Germany: United Bible Societies.

Blenk, C. 1988. *Kerk- en wereldgeschiedenis van de 20e eeuw*. Kampen: Kok.

Boesak, A. 2007. *Die oorwinning oor al ons maars. Belhar se reikwydte strek 25 jaar later ver buite Suid-Afrika*. [Aanlyn beskikbaar op 2007-10-14], by <<http://152.111.1.251/argief/berigte/beeld/2007/10/01/B1/16/dlboesak.html>>. Oorspronklik gepubliseer in *Beeld* 1 Oktober 2007, bl. 16.

Bons-Storm, R. 1996. *The incredible woman. Listening to Women's Silences in Pastoral Care and Counseling*. Nashville: Abingdon Press.

Bosman, L.L. 2001. 'n Narratiewe beskouing van die pastoraal terapeutiese self in 'n postmoderne samelewing. Ongepubliseerde DD-proefskrif: Universiteit van Pretoria.

Brink, E. 1990. *Man-made women: Gender, class and the ideology of the volksmoeder*. 47 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2007-06-28], by <<http://www.sahistory.org.za/pages/library-resources/online-books.htm>>. Oorspronklik gepubliseer in: Walker, C (ed), *Women and Gender in Southern Africa to 1945*. Cape Town: David Philip.

Brits, H.J. 2006. 'n Postmoderne beskouing oor die teologiese legitimering van apartheid met verwysing na die veertigerjare van die vorige eeu. *Ned Geref Teologiese Tydskrif*, (1–2) Maart en Junie, 40–49.

Brown, W. & Hofmeyr, G. 2002. Tydlyn, in Hofmeyr, G (hoofred.), *NG Kerk 350. Eenhonderd bakens in die geskiedenis van die Nederduitse Gereformeerde Kerk 1652–2002*, 18–25. Wellington: Lux Verbi.BM.

Büchner, E.P. & Strauss, P.J. 1992. Die vrou as predikant: Enkele konsekwensies in die Gereformeerde bediening. *Acta Theologica* 12(2), 18–35.

Büchner, E.P. 1991. Die vrou as predikant: Enkele konsekwensies in die Gereformeerde bediening. Ongepubliseerde B.Th-skripsie: Universiteit van die Oranje Vrystaat.

Burger, C. 2005. *Ontmoetings met die lewende God. Hoe God ons roep, nuut maak – en stuur*. Wellington: Lux Verbi.BM.

Burr, V. 1996. *An introduction to Social Constructionism*. Reprinted. London and New York: Routledge.

- Cahoone, L.E.** 1995. The ten modernisms, in Rossouw GJ (ed.), *Life in a postmodern culture*, 1–33. Pretoria: HSRC Publishers.
- Calvijn, J.** 1956. *Institutie of onderwijzing in de Christelijke Godsdienst*. Derde Deel. Bevattende boek IV. (Vierde druk). Uit het Latijn vertaald door Sizoo, A. Delft: Meinema.
- Clifford, A.M.** 2001. *Introducing Feminist Theology*. New York: Orbis Books.
- Coertzen, P.** 2002. Kerkreg en kerkregering in die NG Kerk gedurende die afgelope dekades, in Coertzen, P (red.), *350 Jaar Gereformerd. 350 years Reformed*, 120–134. Bloemfontein: CLF-drukkers.
- Coetzer, P.W.** 1986. Die era van apartheid, 1948–1961, in Cameron, T. & Spies, S.B. (red.), *Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld*, 271–290. Kaapstad, Pretoria: Human en Rousseau.
- Davenport, T.R.H.** 1986. Van referendum tot referendum, 1961–1984, in Cameron, T. & Spies, S.B. (red.), *Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld*, 303–314. Kaapstad, Pretoria: Human en Rousseau.
- De Klerk, W.C.** 2002. Rekonstruksie van lewe na egskeiding. Ongepubliseerde D.Th-proefskrif. Universiteit van Suid-Afrika.
- De Klerk, C.** 2004. *Gelukkig op my eie. Daar is lewe na egskeiding*. Pretoria: LAPA Uitgewers.
- Demasure, K. & Müller, J.** 2006. Perspectives in support of the narrative turn in pastoral care. *Ned Geref Teologiese Tydskrif*, (47) 3 en 4. September en Desember, 410–419.
- Die Bybel** 1954. Ou Afrikaanse 1954-vertaling (elektroniese weergawe van die tweede uitgawe). Suffolk: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
- Die Bybel** 1998, c1983. Nuwe Afrikaanse Vertaling. (Electronic ed.). Cape Town, South Africa: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
- Dreyer, Y., Heyns, L.M. & De Jongh van Arkel, J.** 1994. Seksisme in die kerk – geskiedenis of werklikheid? *Praktiese Teologie in Suid-Afrika*, 9(1): 55–71.
- Du Toit, B.** 2000. *God? Geloof in 'n postmoderne tyd*. Bloemfontein: CLF Uitgewers.
- Du Toit, F., Hofmeyr, H., Strauss, P. & Van der Merwe, J.** 2002. *Moeisame pad na vernuwing. Die NG Kerk se pad van isolasie en die soeke na 'n nuwe relevansie 1974-2002*. Bloemfontein: Barnabas.

- Du Toit, M.** 1921. *Vrou en feminist of iets oor die Vrouevraagstuk*. Bloemfontein: De Nasionale Pers Beperk.
- Dueck, A. & Parsons, T.D.** 2004. Integration discourse: Modern and Postmodern. *Journal of Psychology and Theology*, 32(3), 232–247.
- Elam, D.** 1997. Romancing the postmodern Feminism and deconstruction, in Jenkins, K (ed.), *The postmodern history reader*, 65–74. London: Routledge.
- Elmesky, R.** 2005. *Rethinking qualitative research: Research participants as central researchers and enacting ethical practices as habitus*. 20 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2006-01-03], by <<http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/3-05/05-3-36-e.html>>. Online Journal. *Forum Qualitative Research* 6(3).
- Ernst, J.H.** 1995. Die Nederduitse Gereformeerde Kerk en die menseregtevraagstuk: 1910–1990. Ongepubliseerde DD-proefskrif: Universiteit van Pretoria.
- Gasa, N.** 2007. Feminisms, motherisms, patriarchies and women’s voices in the 1950s, in Gasa, N (ed.), *Women in South African History. Basus’iimbokodo, bawel’imilambo/ They remove boulders and cross rivers*, 207–229. Cape Town: HSRC Press.
- Gaum, F.M.** 2002. Lang reis met apartheid, in Coertzen, P (red.), *350 Jaar Gereformeerd. 350 years Reformed*, 236–243. Bloemfontein: CLF-drukkers.
- Gerdes, L.C.** 1984. The role of women in society – a psychological perspective, in Vorster, WS (ed.), *Sexism and Feminism in theological perspective*. Proceedings of the eight symposium of the Institute for Theological Research (UNISA) held at the University of South Africa in Pretoria on the 5th and 6th September 1984. 119–144. Pretoria: University of South Africa.
- Giliomee, H.** 2004. *Die Afrikaners. ’n Biografie*. Kaapstad: Tafelberg-Uitgewers.
- Gluck, S.** 1987. Tweede druk. What’s so special about women? Women’s oral history, in Dunaway, DK en Baum, WK (ed.), *Oral History. An interdisciplinary anthology*, 221–237. United States of America: American Association for State and Local History.
- Goedhart, H.** 1966. *Een vrouw op de kansel?* Zuiderduijn: Woerden.
- Goleman, D.** 2002. *The new leaders. Transforming the art of leadership into the science of results*. Time Warner Paperbacks: London.

- Gottlieb, M.C. & Lasser, J.** 2001. *Competing values: a respectful critique of narrative research*. [Aanlyn beskikbaar op 2006-01-12], by <<http://www.ais.up.ac.za/database/htm>>. Academic Search Premier. Oorspronklik gepubliseer in: *Ethics en Behaviour* 11(2), 191–194.
- Goudzwaard, B.** 1998. Hoe om sin te maak van die postmodernisme, in Goudzwaard, B, Geertsema, HG en Heyns, MF, *Wat beteken postmodernisme?* Instituut vir Reformatoriese Studie 369 (September), 1–10. Potchefstroom: PU vir CHO.
- Groenewald, G.** 1971. Noem haar Vrou en Moeder, in van Der Colf, AP (samesteller), *“Hier staan ons ...”*. *Geloftefeesbundel*. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- Grundlingh, A.** s.a. *The National Women’s Monument: The making and mutation of meaning in Afrikaner memory of the South African War*. 49 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2007-07-02], by <<http://www.celat.ulaval.ca/histoire.memoire/historire/cape1/grundlingh.htm>>.
- Hadjistavropoulos, T. & Smythe, W.E.** 2001. *Elements of risk in qualitative research*. [Aanlyn beskikbaar op 2006-01-13], by <<http://www.ais.up.ac.za/database/htm>>. Academic Search Premier. Oorspronklik gepubliseer in: *Ethics en Behaviour* 11(2), 163–174.
- Heyns, J.A. & Jonker, W.D.** 1977. *Op weg met die Teologie*. Tweede druk. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- Heyns, M.** 1987. Geslagtelikheid en die vrou, in Van der Walt, B (red.), *Venster op die vrou*, 33–48. Potchefstroom: Instituut vir Reformatoriese Studie.
- Hoffman, A.** 1987 (second printing). Reliability and validity in oral history, in Dunaway, DK en Baum, WK (ed.), *Oral history. An interdisciplinary anthology*, 67–73. Tennessee: American Association for State and Local History.
- Hofmeyr, J.W.** 1991. The origins and development of Christianity in South Africa (16th – 19th centuries), in Pillay, GJ en Hofmeyr, JW (ed.), *Perspectives on Church History. An introduction for South African readers*, 1(1), 232–247. Pretoria: De Jager-HAUM.
- Holton, G.** 2004. *Robert K Merton – Biographical Memoirs*. Proceedings of the American Philosophical Society, 148(4): 506–517.
- Horst, E.** s.a. *Patriarchy: An experiential definition*. 16 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2007-10-11], by <<http://www.csbsju.edu/isti/ISTIAArticles/Patriarchy.html>>.

- Ijsseling, S.I.** 1978. 1e druk, 2e oplage. Hermeneutiek en Retoriek, in Kwant, RC en Ijsseling, SI (red.), *Filosoferen. Gangbare vormen van wijsgerig denken*, 150–172. Alphen aan den Rijn/Brussel: Samsom Uitgeverij.
- Jansen, J.** 1952. *Korte verklaring van de Kerkorde der Gereformeerde Kerken*. Derde vermeerderde druk. Kampen: Kok.
- Jenkins, K.** 1997. Introduction: on being open about our closures, in Jenkins, K (ed.), *The postmodern history reader*, 1–30. London: Routledge
- Jewett, P.K.** 1982. *The ordination of women*. Michigan: Eerdmans.
- Joyce, P.** 1997. History and postmodernism, in Jenkins, K (ed.), *The postmodern history reader*, 244–249. London: Routledge.
- Kelly, C.** 1997. History and postmodernism, in Jenkins, K (ed.), *The postmodern history reader*, 250–254. London: Routledge
- Kerk en Samelewing** 1986. *'n Getuienis van die Ned Geref Kerk soos aanvaar deur die Algemene Sinode van die Ned Geref Kerk*. Bloemfontein: Pro Christo-Publikasies.
- Kirk, N.** 1997. History, language, ideas and postmodernism: a materialist view, in Jenkins, K (ed.), *The postmodern history reader*, 315–340. London: Routledge.
- Klein, B.** 2004. On becoming and being a woman theologian in South Africa: in conversation with Denise Ackermann. *Journal of Theology for Southern Africa*, 118 (March), 40–52.
- Kleynhans, E.P.J.** 1985. *Gereformeerde Kerkreg 3*. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- Kruger, L-M.** 1991. Gender, community and identity: Women and Afrikaner nationalism in the Volksmoeder discourse of Die Boerevrou (1919–1931). Unpublished dissertation submitted tot the Faculty of Social Science, University of Cape Town.
- Lakoff, R.** 1975. *Language and woman's place*. New York, Hagerstown, San Francisco, London: Harper Colophon Books.
- Landman, C.** 1984. A profile of feminist theology, in Vorster, WS (ed.), *Sexism and Feminism in theological perspective*. Proceedings of the eight symposium of the Institute for Theological Research (UNISA) held at the University of South Africa in Pretoria on the 5th and 6th September 1984. 1–35. Pretoria: University of South Africa.

- Landman, C.** 1994. *The piety of Afrikaans Women. Diaries of guilt*. Pretoria: University of South Africa.
- Landman, C.** 2002a. 1890. Van Vrouesendingbond tot Vrouediens, in Hofmeyr, G (hoofred.), *NG Kerk 350. Eenhonderd bakens in die geskiedenis van die Nederduitse Gereformeerde Kerk 1652–2002*, 154–155. Wellington: Lux Verbi BM.
- Landman, C.** 2002b. 1982. Vroue in die kerkraad en op die kansel, in Hofmeyr, G (hoofred.), *NG Kerk 350. Eenhonderd bakens in die geskiedenis van die Nederduitse Gereformeerde Kerk 1652–2002*, 214–215. Wellington: Lux Verbi BM.
- Landman, C.** 2005. ‘Leefstyl-Bybel vir vroue’: Afrikaans-speaking women amidst a paradigm shift. *Studia Historiae Ecclesiasticae*, June/July, vol. XXXI, no./nr. 1(147–162).
- Le Roux, J.** 1993a. *A Story of two ways. Thirty years of Old Testament Scholarship in South Africa*. Old Testament Essays. Supplement number 2. Pretoria: Verba Vitae.
- Le Roux, J.** 1993b. The nature of Historical Understanding. *Studia Historiae Ecclesiasticae*, XIX(1), 35–63.
- Leedy, P.D. & Ormrod, J.E.** 2001. *Practical Research. Planning and design*. Seventh edition. Ohio: Merrill Prentice Hall.
- Lerner, G.** 1986. *The creation of Patriarchy*. United States of America: Oxford University Press.
- Louw, C.** 2001. *Boetman en die swaneswang van die verligtes*. Tweede druk. Kaapstad: Human en Rousseau.
- Louw, D.** 1989. *Gesinsverryking. Riglyne vir groei en kommunikasie*. Pretoria/Kaapstad: Academica.
- Louw, H.** 2002. Vroue van die NG Kerk – getrou in die amp van die gelowige 1952–2002, in Coertzen, P (red.), *350 Jaar Gereformeerd. 350 years Reformed*, 279–284 Bloemfontein: CLF-drukkers.
- Lyotard, J-F.** 1997. The postmodern condition, in Jenkins, K (ed.), *The postmodern history reader*, 36–63. London: Routledge.
- Marais, F.** 2007. *God praat – leef luisterryk vir vergaderings. Handleiding vir gemeenteleiers op soek na God se agendas vir gemeentes*. Wellington: Bybelkor.

- Maritz, L.** 2004. Afrikanervrou se politieke betrokkenheid in historiese perspektief met spesiale verwysing na die Women's National Coalition van 1991–1994. Ongepubliseerde DPhil-verhandeling. Universiteit van Stellenbosch.
- Meintjes, S.** 2007. Naked women's protest, July 1990: 'We won't fuck for houses', in Gasa, N (ed.), *Women in South African History. Basus'iimbokodo, bawel'imilambo/ They remove boulders and cross rivers*, 347–367. Cape Town: HSRC Press.
- McCullagh, C.B.** 1984. *Justifying historical descriptions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meetoo, D. & Temple, B.** 2003. *Issues in multi-method research: Constructing self care*. [Aanlyn beskikbaar op 2006-01-26], by <http://www.ualberta.ca/~iiqm/backissues/2_3final/pdf/meetotemple.pdf>. Oorspronklik gepubliseer in: *International Journal of Qualitative Methods*, 2(3), 1–21.
- Meiring, P.** 1999. *Kroniek van die Waarheidskommissie. Op reis deur die verlede en die hede na die toekoms van Suid-Afrika*. Vanderbijlpark: Carpe Dien Boeke.
- Miller, R.** 2004. *The Millennium Matrix: Reclaiming the past, reframing the future of the church*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Morgan, A.K. & Drury, V.B.** 2003. *Legitimising the subjectivity of human reality through qualitative research method*. [Aanlyn beskikbaar op 2006-01-03], by <<http://www.nova.edu/sss/QR/QR8-1/morgan.html>>. Oorspronklik gepubliseer in: *The Qualitative Report*, 8(1), 70–80.
- Morse, J.M. & Chung, S.E.** 2003. *Toward holism: The significance of methodological pluralism*. [Aanlyn beskikbaar op 2006-01-26], by <http://www.ualberta.ca/~iiqm/backissues/2_3final/pdf/morsechung.pdf>. Oorspronklik gepubliseer in: *International Journal of Qualitative Methods*, 2(3), 1–12.
- Mosely, B.** 2002. *Workplace discrimination against, and jokes about African Americans, gays, Jews, Muslims and others, according to Harris Interactive survey*. 15 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2007-10-12], by <<http://freerepublic.com/focus/news/788359/posts>>.
- Mouton, E.** 1997. Nuut gedink oor die Bybel ... uit 'n vrou se perspektief, in Jones, C & Hulley, L (red.), *Wonder jy ook oor ...? Gedagtes oor omstrede kwessies van ons dag*, 131–148. Kaapstad: Lux Verbi.

- Mouton, E.** 2002a. Gereformeerde vroue ná 350 jaar: hervormend, helend, hoopvol?, in Coertzen, P (red.), *350 Jaar Gereformeerd. 350 years Reformed*, 300–309. Bloemfontein: CLF-drukkers.
- Mouton, E.** 2002b. *Reading a New Testament document ethically*. Atlanta: SBL.
- Mouton, E.** 2005. *The Pathos of New Testament Studies: of what use are we to the church? Inaugural address*. March 2005.
- Müller, J.C.** 1996. *Om tot verhaal te kom: Pastorale gesinsterapie*. Pretoria: Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing.
- Müller, J.** 2000a. *Reis-geselskap. Die kuns van verhalende pastorale gesprekvoering*. Wellington: Lux Verbi BM.
- Müller, J.** 2000b. *Vrou op haar plek. Kerk se taalgebruik hou man bo*. [Aanlyn beskikbaar op 2007-10-14], by <<http://152.111.1.251/argief/berigte/beeld/2000/08/28/12/11.html>>. Oorspronklik gepubliseer in *Beeld* 28 Augustus 2000, bl. 12.
- Müller, J.** 2002. *Gesinne van binne. Vertel die verlede en droom oor die toekoms van jou gesin*. Bloemfontein: Barnabas.
- Müller, J., Van Deventer, W. & Human, L.** 2001. Fictionwriting as metaphor for research: a narrative approach. *Praktiese Teologie in Suid-Afrika*, 16(2), 76–96.
- Müller, J.C. & Schoeman, K.** 2004. Narrative research: a respectful and fragile intervention. *Sociale interventie*, 13(3), 7–13.
- Müller, J.C.** 2004. HIV/AIDS, narrative practical theology, and postfoundationalism: The emergence of a new story. *HTS Theological Studies/Teologiese Studies*, 60 (1 & 2), 293–306.
- Müller, J.C.** 2006. *Opleiding: Noodsaaklike vertrekpunte met die oog op die teologiese opleiding in die NG Kerk*. 22 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2006-06-01], by <<http://www.teo.co.za/wmprint.php?ArtID=3>>.
- Murray, B.K. & Stadler, A.W.** 1986. Van die Pakt tot die begin van apartheid, 1924–1948, in Cameron, T. & Spies, S.B. (red.), *Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld*, 248–270. Kaapstad, Pretoria: Human en Rousseau.
- Naudé, P.** 1993. Bedieningspraktyk tussen modernisme en post-modernisme: perspektiewe vir 'n studentebediening. *Ned Geref Teologiese Tydskrif*, deel XXXIV(1), 94–99.

- Nevins, A.** 1987 Oral History: how it was born. The uses of oral history, in Dunaway, DK en Baum, WK (ed.), *Oral History. An Interdisciplinary Anthology*, 27–36. United States of America: American Association for State and Local History.
- Niemandt, N.** 2007. *Nuwe drome vir nuwe werklikhede*. Wellington: Lux Verbi.BM.
- Nieuwoudt, T.** 2002. 1899: Die Anglo-Boereoorlog en die kerk, in Hofmeyr, G (hoofred.), *NG Kerk 350. Eenhonderd bakens in die geskiedenis van die Nederduitse Gereformeerde Kerk 1652–2002*, 156–157. Wellington: Lux Verbi BM.
- Osmer, R.R.** 2006. Toward a Transversal Model of Interdisciplinary Thinking in Practical Theology, in Shults, FLeR (ed.), *The Evolution of Rationality. Interdisciplinary Essays in Honor of J Wentzel van Huyssteen*, 327–345. Grand Rapids, Michigan / Cambridge, UK: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Phillips, D.C.** 1994. Telling it straight: issues in assessing narrative research. *Educational Psychologist*, 29(1), 13–21.
- Pillay, G.J.** 1991. Foreword, in Pillay, GJ en Hofmeyr, JW (ed.), *Perspectives on Church History. An introduction for South African readers*, 1(1), i–iii. Pretoria: De Jager-HAUM.
- Plaatjies, M-A.** 2003. Vroue in die teologiese antropologie van die Afrikaanse Gereformeerde tradisie. Ongepubliseerde DTh-proefskrif: Universiteit van Suid-Afrika.
- Potgieter, P.C.** 2002. 1986. Met Kerk en Samelewing deur die Rubicon, in Hofmeyr, G (hoofred.), *NG Kerk 350. Eenhonderd bakens in die geskiedenis van die Nederduitse Gereformeerde Kerk 1652–2002*, 214–215. Wellington: Lux Verbi BM.
- Rhodes, L.** 1988. Supervision of women in parish contexts. *Journal of supervision and training*, 10, 198–207.
- Roberts, M.** 2004. Women’s history and gender history, in Lambert, P en Schofield, P (ed.), *Making history. An introduction tot he history and practices of a discipline*, 192–203. London en New York: Routledge.
- Rossouw, G.J.** 1995. Theology in a postmodern culture: Ten challenges, in Rossouw, GJ (ed.), *Life in a postmodern culture*, 75–93. Pretoria: HSRC Publishers.
- Rubin, H.J. & Rubin, I.S.** 1995. *Qualitative interviewing. The art of hearing data*. United States of America: SAGE Publications.

Seldon, A. & Pappworth, J. 1983. *By word of mouth. 'Élite' oral history*. London and New York: Methuen.

Shults, F.L. 2007. *Postfoundationalism*. 11 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2007-06-27], by <<http://science.enotes.com/science-religion-encyclopedia/postfoundationalism>>. *Encyclopedia of Science and Religion*.

Slim, H. & Thompson, P. 1993. *Listening for a change. Oral testimony and development*. London: Panos Publications.

Smuts, M. 1981. *Vrou van die Predikant en Predikantsvrou*. Pretoria: NG Kerkboekhandel Transvaal.

Smythe, W.E. & Murray, M.J. 2000. *Owning the story: ethical considerations in narrative research*. [Aanlyn beskikbaar op 2006-01-11], by <<http://www.ais.up.ac.za/database/htm>>. Academic Search Premier. Oorspronklik gepubliseer in: *Ethics en Behaviour* 10(4), 311–336.

Smythe, W.E. & Murray, M.J. 2001. *A respectful reply to Gottlieb and Lasser*. [Aanlyn beskikbaar op 2006-01-13], by <<http://www.ais.up.ac.za/database/htm>>. Academic Search Premier. Oorspronklik gepubliseer in: *Ethics en Behaviour* 11(2), 195–199.

Snyman-Van Deventer, E., Du Plessis J.V. & De Bruin, J.H. 2004. Seksuele teistering in die werkplek: 'n Suid-Afrikaanse perspektief. *Tydskrif vir Regswetenskap*, 29(1), 28–61.

Spies, S.B. 1986a. Rekonstruksie en unifikasie, 1902–1910, in Cameron, T. & Spies, S.B. (red.), *Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld*, 219–228. Kaapstad, Pretoria: Human en Rousseau.

Spies, S.B. 1986b. Unie en onenigheid, 1910–1924, in Cameron, T. & Spies, S.B. (red.), *Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld*, 231–247. Kaapstad, Pretoria: Human en Rousseau.

Starr, L. 1987. Oral History, in Dunaway, DK en Baum, WK (ed.), *Oral History. An Interdisciplinary Anthology*, 3–22. United States of America: American Association for State and Local History.

Steyn, H.M. 2003. Die nooit-getroude vrou sonder kinders: 'n pastoraal narratiewe benadering met besondere verwysing na diskoerse. Ongepubliseerde Phd-verhandeling. Universiteit van Pretoria.

Stone, L. 1997. History and postmodernism, in Jenkins, K (ed.), *The postmodern history reader*, 242–243. London: Routledge.

Strauss, P.J. 1989. Ekumene gestol? Die invloed van die Cottesloeberaad op die ekumene van die Nederduitse Gereformeerde Kerk, in Du Rand, JA en Kellerman, JS (red.), *Diensknegte van die Koning. Huldigingsbundel ter ere van Prof JJ de Klerk en prof EPJ Kleynhans*, 146–162. Bloemfontein: Pro Christo-Publikasies.

Thompson, P. 1987 (second printing). History and the community, in Dunaway, DK en Baum, WK (ed.), *Oral history. An interdisciplinary anthology*, 37–50. Tennessee: American Association for State and Local History.

Tu, Y. 1999. *Major areas of public history*. [Aanlyn beskikbaar op 2006-01-19], by <<http://www.library.csi.cuny.edu/dept/history/tu/ares.html>>. Oorspronklik voorberei vir HST 594.

Utikal, H. 2002. *Von der Strategie zur Struktur/Structure follows strategy*. 8 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2007-10-08], by <<http://www.somin-kucher.com/Internetdatabase/publication.nsf/0/9015964e20f2c7aac.html>>. Oorspronklik gepubliseer in *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 2002.

Uys, I. 2007. *Feitegids*. 'n Kernensiklopedie. Kaapstad. Pharos Woordeboeke, 'n afdeling van NB-Uitgewers Beperk.

Van Aswegen, H.J. 1986. Suid-Afrika en Afrika, 1961–1984, in Cameron, T. & Spies, S.B. (red.), *Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld*, 293–302. Kaapstad, Pretoria: Human en Rousseau.

Van der Merwe, C.G. 2004. Bestuursake van vrywilligers as lede van Afrikaanse Christelike Vroue Vereniging Besture. Ongepubliseerde M.Diac.-verhandeling: Universiteit van Suid-Afrika.

Van der Merwe, W. 1995. Language and postmodern culture, in Rossouw, GJ (ed.), *Life in a postmodern culture*, 173–199. Pretoria: HSRC Publishers.

Van der Watt, L. 1996. *The gendered construction of Afrikaner identity in Voortrekker tapestries*. 33 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2007-06-28], by <<http://www.uwc.ac.za/arts/english/interaction/951vdw.htm>>. Oorspronklik gepubliseer in: Gabeba, B, Roper, C en Wittenberg, H (eds), *Inter Action 4*. Proceedings of the Fourth Postgraduate Conference. Bellville: UWC Press, 74–82.

Van der Watt, P.B. 1987. *Die Nederduitse Gereformeerde Kerk 1905–1975*. Pretoria: NGKB.

Van Huyssteen, W. 1993. *Is the Postmodernist always a Postfoundationalist?* [Aanlyn beskikbaar op 2007-05-02], by <<http://theologytoday.ptsem.edu/oct1993/v50-3-article3.htm>>. Oorspronklik gepubliseer in *Theology Today*, vol 50(3), October 1993, 373–386.

Van Huyssteen, W. 1997. *Essays in Postfoundationalist Theology*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.

Van Huyssteen, W. 1998. *Tradition and the task of theology*. 42 paragrawe [Aanlyn beskikbaar op 2007-05-02], by <http://calbears.findarticles.com/p/articles/mi_qa3664/is_199807/ai_n8792594/pg_1>. Oorspronklik gepubliseer in *Theology Today*, July 1998.

Van Limpt, C. 2007. *Bestuursfuncties in de PKN. Hoe gewichtiger de post hoe schaarser de vrouw*. 13 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2007-01-19], by <http://www.trouw.nl/deverdieping/religie_filosofie/html>.

Vansina, J. 1985. *Oral tradition as history*. United States of America: The University of Wisconsin Press.

Vincent, L. 1999. *A cake op soap: The Volksmoeder ideology and Afrikaner women's campaign for the vote*. 45 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2007-06-28], by <<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aphenAN=2934410&site=ehost-live&scope=site>>. Academic Search Premier. Oorspronklik gepubliseer in: *International Journal of African Historical Studies* 32(1), 1–17.

Ward, G. 2007. *Postmodernism*. 11 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2007-06-27], by <<http://science.enotes.com/science-religion-encyclopedia/postmodernism>>. *Encyclopedia of Science and Religion*.

Webster, S.W. 1996. A historian's perspective on interviewing, in Josselson, R (ed.), *Ethics and Process in the narrative study of lives*, 187–206. Thousand Oaks, London en New Delhi: SAGE Publications.

Wright, J. 2000. Thinking beyond “modernist” history, in Denis, P (ed.), *Orality, Memory and the Past. Listening to the voices of Black Clergy under colonialism and apartheid*, 124–159. Pietermaritzburg: Cluster Publications.

Young, R. 1997. White mythologies: writing History and the West, in Jenkins, K (ed.), *The postmodern history reader*, 75–76. London: Routledge.

2. ELEKTRONIESE KORRESPONDENSIE EN BESPREKINGSGROEPE

Lukaris 2006. (c_lukaris@yahoo.com) *Check 'n great nuwe website uit!!!*.
[Besprekingsgroep:] [Aanlyn beskikbaar op 2006-05-09], by:
<<http://www.kletskerk.co.za>>.

Stander, H. 2006. (hstander@icon.co.za) Re: Vraag. Skriftelike mededeling aan outeur na navraag oor die korrekte teksindeling van 1 Korintiërs 14:33-34. 19 Julie.

Van der Dussen, N. (calvyn@jakaranda.co.za) 2006. Re: [gksaforum] vroulike diakens.
[Besprekingsgroep:] gksaforum@yahoogroups.com. 4 Mei.

3. KOERANTBERIGTE, POPULÊRE TYDSKRIFTE EN BRIEWE IN KOERANTE

Beeld 1992. Vroue maak stem dik in godsdienstwêreld. 17 November 1992, bl. 11.

Beeld 1994. Kerk sluit sy deure vir top-student. Sy siening oor vroue as ampsdraers verskil. 26 November 1994, bl. 3.

De Vos, W. 2001. Vroue is die kerk se 'ander vlerk' – Elsje Büchner. *Die Kerkbode* 4 Mei 2001, bl. 5.

Die Hervormer 2006. Vrouwees vandag. 15 September 2006, bl. 1.

Die Kerkbode 1981. Merkwaardige kerkvrou oorlede. 16 Desember 1981.

Die Kerkbode 1987a. Ja-nee vir vrou in amp. 28 Oktober 1987.

Die Kerkbode 1987b. 7 Sinodes sê ja, 4 sê nee vir vrou as leraar, ouderling. 28 Oktober 1987.

Die Kerkbode 1990. Sinode maak nuwe deure vir vrou in NG Kerk oop. 26 Oktober 1990.

Die Kerkbode 2000. Sus sê kaalkop hoe sy oor kerk voel. 6 Oktober 2000, bl. 1.

Die Vaderland 1950. Twee predikante voor die kansel. 14 Desember 1950.

Gomes, L. & Coetsee, J. 1994. Skoonheid op die kansel. *Die Huisgenoot* 17 Maart 1994, bl. 26–28.

- Hagelskamp, E.** 1990. Sal vroue ooit op die kansel pryk? *Beeld* 24 Oktober 1990, bl. 17.
- Jackson, N.** 1994. Eerste vroulike dominee dalk op NG kansel. *Beeld* 2 Februarie 1994, bl. 3.
- Jackson, N.** 1999. Vrouelidmate nie net 'koeksister-susters'. Kyk na ons bydrae, vergeet bedienderol'. *Beeld* 8 April 1999, bl. 11.
- Jackson, N.** 2004a. NG Kerk kies vrou in moderatuur van algemene sinode. *Die Burger* 16 Oktober 2004, bl. 4.
- Jackson, N.** 2004b. Vrou nuut in kerk se moderatuur. *Beeld* 16 Oktober 2004, bl. 5.
- Jackson, N.** 2004c. 'NG Kerke versuiker ook hierdie probleem'. Mans moet siening afbreek van vroue se onderdanigheid. *Beeld* 20 Mei 2004, bl. 3.
- Jackson, N.** 2007. Steeds te min vroue in ampte. [Aanlyn beskikbaar op 2007-10-14], by <http://152.111.1.251/argief/berigte/beeld/2007/05/15/B1/9/tjnvroue.html>>. Oorspronklik gepubliseer in: *Beeld*, 15 Mei 2007, bl. 9.
- Kaufman, M.T.** 2003. Robert K Merton, versatile sociologist and father of the focus group, dies at 92. [Aanlyn beskikbaar op 2007-10-12], by <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9B04E0DB1E3DF937A15751C0A9659C8B63>>. Oorspronklik gepubliseer in: *The New York Times*, 2003-02-24.
- Landman, C.** 2004. Vroue wil die mans saam met hulle neem. *Die Kerkbode* 11 Junie 2004, bl. 8.
- Ley, M.** 1994. Eerste vroulike kapelaan het 'n 'voorsprong' in haar werk. *Beeld* 3 Maart Oktober 1994, bl. 4.
- Louw, I. & Roos, M.** 1986. Henne op die kerktoer. *Rooi Rose*, 19 Februarie 1986, bl. 12–13.
- Meiring, P.** 1986. Vrouepredikante: wat sou Paulus sê? *Die Kerkbode* 12 November 1986.
- Meiring, S.** 1981. Anna Christina Linde 1901–1981. Huldigingswoord op 16 September 1981 by die Marta-Maria-kring uitgespreek. *Die Sendingblad*: 425–426, Desember.
- Moolman, E.** 1989. Haai, jy preek dan nes 'n man! *Die Huisgenoot* 16 Februarie 1989, bl. 114–115.
- Oosthuizen, J.** 2007. Helderberg-gemeente maak geskiedenis met bruin vroue-leraar. *Kerkbode* 11 Mei 2007, bl. 3.

- Pienaar, D.** 1990. Die vrou op die kansel ...? *Die Voorligter* Augustus 1990, bl. 42–43.
- Sarie Marais** 1951. *Predikant trou met predikant*. 7 Februarie 1951.
- Smith, P.E.S.** 1981. Die Here se geskenk aan NG Kerk, sy sending en aan Suid-Afrika. Wyle mev. Anna Linde. *Die Sendingblad*: 423–424, Desember.
- Swanepoel, M.** 2006. Die kerk ’n vesting sterk? *Taalgenoot* April 2006, bl. 16–18.
- Van Bart, M.** 2007. Bosman-baanbrekers van 300 jaar gehuldig. 18 paragrawe. [Aanlyn beskikbaar op 2007-06-26], by <<http://152.111.1.251/argief/berigte/dieburger/2007/04/21/BY/10/BOSMANSAAMTREK.html>>. Oorspronklik gepubliseer in: *Die Burger*, 2007-04-21.
- Van Deventer, L.** 1989. Die vrou se veranderde posisie is voordelig vir kerk en samelewing. *Die Kerkbode* 29 September 1989.
- Van Deventer, L.** 1990. Die vrou as leraar, ouderling ... wat sê die Bybel regtig? *Die Kerkbode* 19 Januarie 1990.
- Van Eeden, J.** 2007. Jy kan beslis albei rolle vertolk. *Beeld* 8 Oktober 2007, bl. 10.
- Van Renen, A-L.** 1989. Helena de Swardt. ‘Christus is ’n vriend wat ek altyd by my het’. *Die Kerkbode* 17 Februarie 1989.
- Van Schalkwyk, C.** 1997. Jesus het self vroue onderrig. Brief in *Beeld* 29 Januarie 1997, bl. 10.
- Wessels, F.** 1995. ‘Geagte voorsitter en broers ...’. Inklusiewe en eksklusiewe taal in die kerk en Bybel. *Die Kerkbode*, 27 Oktober 1995, bl. 9.
- Wessels, F.** 2000. *Moeder kerk en haar dogters maak vrede ...?* *Kerkbode* 6 Oktober 2000, bl. 9.
- Yssel, E.** 1995. 3 Vroue onder Tuks-proponente. *Beeld* 13 Desember 1995, bl. 2.

4. KERKLIKE PUBLIKASIES

- Bisschoff, J.H. & Schoeman, W.J.** 2007. *Voordrag gelewer tydens Lentekonferensie van Sentrum vir Bedieningsontwikkeling*. Ongepubliseerde data uit opname vir Kerkspieël 2006. Pretoria.

Die Kerkorde van die Nederduitse Gereformeerde Kerk met reglemente en besluite van kerkregtelike aard soos vasgestel deur die Algemene Sinode in Oktober 1990. 1991. Halfway House: NG Kerkboekhandel.

Kommissie van Leer- en Aktuele Sake (Wes-Kaapland) 1980. *Die Reformatoriese SOLA SCRIPTURA en die Skrifberoep in etiese vrae.* NG Kerk-Uitgewers: Kaapstad.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1962. *Agenda en Handeling van die eerste vergadering van die Algemene Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk.* Kaapstad.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1966. *Agenda en Handeling van die tweede vergadering van die Algemene Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk.* Bloemfontein.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1967. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie.* 1967-06-09, bl. 19–24.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1968. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie.* 1968-07-26, bl. 25–29.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1970. *Agenda en Handeling van die derde vergadering van die Algemene Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk.* Pretoria.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1971. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie.* 1971-09-30, bl. 30–31.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1973. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie.* 1971-09-30, bl. 32–37.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1974. *Agenda en Handeling van die vierde vergadering van die Algemene Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk.* Kaapstad.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1974. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie.* 1974-02-12, bl. 38–46.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1975. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Protestantse Aksie.* 1975-02-18, bl. 48–58.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1977. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Aktuele Sake.* 1977-03-10, bl. 59–66.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1978. *Agenda en Handeling van die vyfde vergadering van die Algemene Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk.* Bloemfontein.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1978. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Aktuele Sake.* 1978-01-25, bl. 67–77.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1979a. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Aktuele Sake.* 1979-02-06, bl. 79–86.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1979b. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Aktuele Sake.* 1979-11-29, bl. 87–93.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1981. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Aktuele Sake.* 1981-01-15, bl. 116–127.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1981. *Notule van die Dagbestuur van die Algemene Kommissie vir Leer en Aktuele Sake.* 1981-01-15, bl. 113–115.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1982. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Aktuele Sake.* 1982-03-16, bl. 128–134.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1983. *Notule van die Dagbestuur van die Algemene Kommissie vir Leer en Aktuele Sake.* 1981-10-18, bl. 137–148.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1984. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Aktuele Sake.* 1982-03-14, bl. 150–162.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1985. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Aktuele Sake.* 1982-09-11, bl. 167–177.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1986. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Aktuele Sake.* 1986-04-22, bl. 178–202.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1989. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Aktuele Sake.* 1989-11-06, bl. 219–230.

Nederduitse Gereformeerde Kerk 1990. *Notule van die Algemene Kommissie vir Leer en Aktuele Sake.* 1990-03-22, bl. 231–244.

Nederduitse Gereformeerde Kerk ADGO. 2007. A.3.2. (Aanvullend). *Verslag van die Algemene Diensgroep vir Gemeente-ontwikkeling. Verslag van die Taakspan vir vrouelidmate,* bl. 1–10.

Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika (Wes-Kaap) 1975. *Skema van werksaamhede en Handeling van die sewe-en-dertigste vergadering van die Hoogerwaard Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika.*

Nederduitse Gereformeerde Kerk Noord-Transvaal 1979. *Agenda en Handeling vir die agtste gewone vergadering van die sinode van Noord-Transvaal.* Pretoria.

Nederduitse Gereformeerde Kerk Noord-Transvaal 1983. *Agenda en Handeling vir die negende vergadering van die sinode van Noord-Transvaal van die Ned. Geref. Kerk.* Pretoria.

Nederduitse Gereformeerde Kerk Vrystaat 1944. *Agenda en Handeling van die Nederduitse Gereformeerde Kerk in die Oranje-Vrystaat.* Bloemfontein.

Nederduitse Gereformeerde Kerk Vrystaat 1948. *Agenda en Handeling van die Nederduitse Gereformeerde Kerk in die Oranje-Vrystaat.* Bloemfontein.

Nederduitse Gereformeerde Kerk Vrystaat 1952. *Agenda en Handeling van die Nederduitse Gereformeerde Kerk in die Oranje-Vrystaat.* Bloemfontein.

Nederduitse Gereformeerde Kerk Vrystaat 1956. *Agenda en Handeling van die Nederduitse Gereformeerde Kerk in die Oranje-Vrystaat.* Bloemfontein.

Nederduitse Gereformeerde Kerk Vrystaat 1979. *Agenda en Handeling van die Nederduitse Gereformeerde Kerk in die Oranje-Vrystaat.* Bloemfontein.

Nederduitse Gereformeerde Kerk. 1982. *Agenda en Handeling vir die sesde vergadering van die Algemene Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk.* Pretoria.

Nederduitse Gereformeerde Kerk. 1986. *Agenda en Handeling vir die sewende vergadering van die Algemene Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk.* Pretoria.

Nederduitse Gereformeerde Kerk. 1990. *Agenda en Handeling vir die agste Algemene Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk.* Bloemfontein.

Nederduitse Gereformeerde Kerk. 1994. *Agenda en Handeling vir die negende Algemene Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk.* Pretoria.

Nederduitse Gereformeerde Kerk. 1998. *Agenda en Handeling vir die tiende Algemene Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk.* Pretoria.

Nederduitse Gereformeerde Kerk. 1999. *Notule van Ad hoc-kommissie: Vroue in die amp.* 14 April 1999, bl. 1–2.

Nederduitse Gereformeerde Kerk. 2000. *Jaarboek van die NG Kerke*. Jaargang 151. Wellington: Tydskrifte Maatskappy van die NG Kerk.

Nederduitse Gereformeerde Kerk. 2002. *Agenda en Handeling vir die elfde Algemene Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk*. Pretoria.

Nederduitse Gereformeerde Kerk. 2004. *Agenda en Handeling vir die twaalfde Algemene Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk*. Hartenbos.

Nederduitse Gereformeerde Kerk. 2007. *Agenda deel I: Dokumentebundel vir die dertiende Algemene Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk*. Boksburg.

Nederduitse Gereformeerde Kerk. 2007. *Agenda deel II: Inligting en werkskema vir die dertiende Algemene Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk*. Boksburg.

Reformed Ecumenical Synod 1958. *Acts*. Potchefstroom, South Africa.

Reformed Ecumenical Synod 1963. *Acts and reports*. Grand Rapids, USA.

Reformed Ecumenical Synod 1968. *Acts and reports*. Amsterdam, The Netherlands.

Reformed Ecumenical Synod 1972. *Acts and reports*. Sydney, Australia.

Schoeman, WJ en Bisschoff, J 2000. *Kerkspieël 2000*. Verslag van die sesde wetenskaplike opname van die Nederduitse Gereformeerde Kerk in Maart 2000 in opdrag van die Algemene Sinode.

5. PERSOONLIKE ONDERHOUDE

Botha, W.J. 2006. Mondelinge mededeling aan outeur tydens gesprek oor AKLAS. Pretoria.

Du Toit, D.A. 2007. Mondelinge mededeling aan outeur tydens gesprek oor die skryf van die verslae vir die Algemene Sinode. Pretoria/Middelburg.

Gespreksgenoot 1 (Aangedui as G1). 2007. Mondelinge mededeling aan outeur tydens onderhoud oor verhaal as vrouepredikant. (Elektroniese opname en transkripsie in besit van die outeur).

Gespreksgenoot 2 (Aangedui as G2). 2007. Mondelinge mededeling aan outeur tydens onderhoud oor verhaal as vrouepredikant. (Elektroniese opname en transkripsie in besit van die outeur).

Gespreksgenoot 3 (Aangedui as G3). 2007. Mondelinge mededeling aan outeur tydens onderhoud oor verhaal as vrouepredikant. (Elektroniese opname en transkripsie in besit van die outeur).

Gespreksgenoot 4 (Aangedui as G4). 2006. Mondelinge mededeling aan outeur tydens onderhoud oor verhaal as vrouepredikant. (Elektroniese opname en transkripsie in besit van die outeur).

Gespreksgenoot 5 (Aangedui as G5). 2006. Mondelinge mededeling aan outeur tydens onderhoud oor verhaal as vrouepredikant. (Elektroniese opname en transkripsie in besit van die outeur).

Gespreksgenoot 6 (Aangedui as G6). 2006. Mondelinge mededeling aan outeur tydens onderhoud oor verhaal as vrouepredikant. (Elektroniese opname en transkripsie in besit van die outeur).

Gespreksgenoot 7 (Aangedui as G7). 2006. Mondelinge mededeling aan outeur tydens onderhoud oor verhaal as vrouepredikant. (Elektroniese opname en transkripsie in besit van die outeur).

Gespreksgenoot 8 (Aangedui as G8). 2006. Mondelinge mededeling aan outeur tydens onderhoud oor verhaal as vrouepredikant. (Elektroniese opname en transkripsie in besit van die outeur).

Heymans, A.M.S. 2006. Mondelinge mededeling aan outeur tydens gesprek. Bloemfontein.

Linde, A.C. 1978. Mondelinge mededeling aan seun tydens gesprek oor haar lewe. Wellington. (Elektroniese opname en transkripsie in besit van die outeur).

Linde, H.J. 2007. Mondelinge mededeling aan outeur tydens telefoniese onderhoud. Pretoria/Wellington. (Elektroniese opname en transkripsie in besit van die outeur).

Mouton, E. 2006. Mondelinge mededeling aan outeur tydens gesprek oor vrouepredikante. Stellenbosch.

Schoeman, W.J. 2007. Mondelinge mededeling aan outeur tydens telefoniese gesprek. Pretoria.

Van Doorn, N. 2005. Mondelinge mededeling aan outeur tydens gesprek oor vrouepredikante. Utrecht, Nederland.

Van Vuuren, S.M. 2006. Mondelinge mededeling aan outeur tydens gesprek oor AKLAS en sy aandeel in die skryf van die minderheidsverslae. Pretoria. (Elektroniese opname in besit van die outeur).

Viljoen, D. 2006. Mondelinge mededeling aan outeur tydens gesprek oor vrouepredikante. Pretoria. (Elektroniese opname in besit van die outeur).

6. ANDER

Anoniem 2006. Spotprent getiteld *Glyplank*. [Aanlyn beskikbaar op 2006-05-08], by: < <http://www.gereformeerdenafrikaans.co.za/modules/tinyd2/htm> >.

Begrafnisbrief 1975. *In liefdesherinnering aan Jeanne Viljoen*.

CFN (Church & Community Facilitation Network) 2006. *Participants Manual for Mentors Training Course*. P. 1–28.

CICP 2007. *World Values Survey 1981–2006*. 1–19. Centre for International and Comparative Politics. Stellenbosch: Universiteit Stellenbosch.

Ester 2007. *Nasionale Vrouekonferensie 2007*. DVD 1–4.

JDD 1997. *Om voor te loop langs wenvroue. 'n Woordreis deur hoogtepunte, gebeure en fotobeelde van die Hoofbestuurstermyn Oktober 1994–Januarie 1997*. JDD: Randburg.

JDD 2001. *Vroue wat 'n verskil gemaak het. Jaarverslag van die Jong Dames Dinamiek 1999-2001*. JDD: Randburg.

Marx, M 1980. *Jong Dames Dinamiek*. Termynverslag: September 1978–Augustus 1980. 1–6.

Navorsingsgroep vir 'n Vroue-teologie. s.a. *Vroue, God en identiteit*. Stellenbosch: Buvton.

POWA 2007. *Statistieke oor mishandeling van vroue en kinders in Suid-Afrika*. [Aanlyn beskikbaar op 2007-10-13] by, < <http://www.powa.co.za/Display.asp?ID=2> >.